

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Gabriela Bártová

Úloha a bezpečnost novinářů v ozbrojeném konfliktu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 8. března 2015

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. března 2016

Poděkování:

Děkuji prof. JUDr. Pavlu Šturmovi, DrSc., vedoucímu této práce, za cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	6
1. Situace novinářů v ozbrojeném konfliktu i mimo něj	10
1.1 Definice pojmu „novinář“ v mezinárodním humanitárním právu.....	10
1.1.1 Nezávislý novinář versus válečný korespondent	14
1.1.2 Přidružení novináři (embedded journalists)	15
1.2 Rozsah a okolnosti úmrtí novinářů v ozbrojených konfliktech.....	19
2 Pojetí ochrany novinářů v historickém vývoji	24
2.1 Vytváření zvláštních kategorií chráněných osob v historickém vývoji.....	24
2.1.1 „Třetí“ kategorie chráněných osob – humanitární pracovníci	26
2.2 Úvahy o zvláštním postavení novinářů v souvislosti s přijetím Dodatkového protokolu (1977).....	27
2.3 Současný pohled na novináře jako zvláštní kategorii chráněných osob.....	29
3 Ochrana novinářů v ozbrojeném konfliktu platným právem.....	32
3.1 Ochrana válečných korespondentů	32
3.1.1 Základní elementy právní ochrany válečných korespondentů	35
3.2 Postavení „nezávislých“ novinářů podle platného humanitárního práva	36
3.2.1 Ochrana v rámci „nebezpečné pracovní mise“	38
3.2.2 Ztráta ochrany při „akci neslučitelné se statusem civilních osob“	38
3.2.3 Identifikace nezávislého novináře	40
3.3 Ochrana novinářů v interním konfliktu	42
3.3.1 Obyčejové mezinárodní humanitární právo	43
3.4 Otázka ochrany novinářů v dokumentech ozbrojených sil.....	44
4 Ochrana novinářského zázemí jako civilních objektů	46
4.1 Vojenské a civilní objekty podle mezinárodního humanitárního práva	46
4.2 Novinářské objekty jako legitimní vojenský cíl	47
4.2.1 Bombardování Srbské rozhlasové a televizní stanice (RTS) v Bělehradě	49
4.2.2 Útoky na kanceláře stanice Al Jazeera v Kábulu a Bagdádu	51
5 Další iniciativy k posílení ochrany novinářů	54
5.1 Inicie posílení ochrany novinářů v rámci OSN.....	54
5.1.1 Rezoluce 1265 a 1296	54
5.1.2 Rezoluce 1738	55

5.1.3	Medellinská deklarace o zajištění bezpečnosti novinářů a boji proti beztrestnosti	57
5.1.4	Rezoluce 2222 Rady bezpečnosti o ochraně novinářů v ozbrojeném konfliktu	58
5.2	Press Emblem Campaign.....	59
5.3	Ochrana novinářů zajišťovaná Mezinárodním výborem Červeného kříže.....	61
6	Novináři před mezinárodní trestní spravedlností.....	64
6.1	Trestní odpovědnost novinářů za podněcování k mezinárodním trestným činům	64
6.1.1	Případ Prokurátor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (media case)	65
6.2	Svědectví novinářů při vyšetřování válečných zločinů	66
6.2.1	Případ <i>Prokurátor vs. Talič</i> (Randal case)	68
Závěr		73
Seznam užívaných zkratk		76
Seznam literatury		77
Resumé		83
Summary		84
Název práce a klíčová slova		85

Úvod

Fenoménem působení novinářů v ozbrojených konfliktech jsem se začala zabývat už před řadou let. Práce válečných zpravodajů, novodobých hrdinů, kteří se dobrovolně vystavují obrovskému riziku, aby zprostředkovali zbytku světa co nejpřímější informace z válečného pole, mě vždy fascinovala.

Protože jsem v televizním zpravodajství měla několik let možnost také pracovat a s lidmi, kteří vyjíždějí na kratší či delší nebezpečné mise se osobně seznámit, zjistila jsem, že jejich motivace a profesní nasazení mají obvykle v mnohém společné rysy.

„V prvních válečných konfliktech jsem měl obrovské štěstí, že jsem přežil. Neexistuje nic, co člověka dokáže na takovou situaci dostatečně připravit. Byl jsem tak unesen tím, že mohu být přímo v centru dění, že jsem si zdaleka neuvědomoval nebezpečí, které mi hrozí. Člověk, který nemá snížený pud sebezáchovy, by tuhle práci nemohl dělat,“ řekl mi Robert King, americký fotoreportér, který v posledních pětadvaceti letech přinášel svědectví z válečných konfliktů od Jugoslávie až po Sýrii. Na otázku, zda považuje humanitární právo za důležitý nástroj pro svou osobní ochranu, odpovídá bez rozmýšlení: „Samozřejmě. Je to takový štít, který mám v zádech. Žádný zákon tě neochrání před kulkou, ale skutečnost, že existují pravidla, která nastavují určité limity a to, jakou hraješ na bojovém poli roli, je nesmírně důležitá.“

Právě hlubší setkání s humanitárním právem v rámci studia na University of Oslo pro mě bylo zásadním impulsem, proč se tomuto tématu věnovat v rámci diplomové práce. Samotná existence „pravidel pro případ, že pravidla budou porušena“, jak lze humanitární právo s trochou nadsázky charakterizovat, dává jeho zkoumání zvláštní náboj. Jak se vůbec takové normy tvoří, jak je to s jeho vývojem, aplikací a vykonatelností? Jaké právo mohou respektovat subjekty, které již právo zásadním způsobem porušily?

Sledování úpravy, která se zabývá postavením novinářů v ozbrojeném konfliktu, je v tomto směru mimořádně zajímavé. Máloukterá kategorie osob, o níž můžeme v humanitárním právu uvažovat, se v čase tak živelně proměňuje. Vývojem prochází definice, kdo novinářem vlastně je, způsob jejich působení na válečném poli i role, kterou pro mezinárodní společenství hrají. Přestože s přítomností novinářů počítají už nejranější prameny

humanitárního práva, jejich ochrana je už od 70. let intenzivně diskutována a hodnocena z mnoha stran jako nedostatečná.

Mělo by humanitární právo zareagovat na skutečnost, že novináři se stále častěji stávají cíleným terčem, nikoli náhodnou obětí v prostředí boje? Má být jejich postavení v době, kdy technologie umožňují zprostředkovat ozbrojený konflikt zbytku světa doslova v reálném čase, posíleno zvýšenou ochranou? Jak bychom naopak měli interpretovat situaci, kdy novináři obsahem své činnosti ovlivňují průběh ozbrojeného konfliktu? Může být účinnou ochrana založená na principu rozlišení pomocí ochranného znaku, nebo by naopak pro novináře znamenala ještě vyšší míru ohrožení? Jak se humanitární právo vypořádalo s fenoménem „přidružených novinářů“, který přinesl v masivní míře ozbrojený konflikt v Iráku? A zpět k definici – koho všeho se mají pravidla mířící na postavení novinářů vlastně týkat, když díky internetu a sociálním sítím má potenciál přinášet přímé informace z ozbrojeného konfliktu každý, kdo má v kapse chytrý telefon?

Cílem této práce není zmíněné otázky vyčerpávajícím způsobem zodpovědět – jednoznačná odpověď ostatně ani neexistuje, jak je z jednotlivých kapitol patrné. Mým záměrem je přinést základní, systematicky utříděné informace, kterých zatím v české literatuře mnoho nenajdeme, na základě nichž si čtenář udělá obrázek o tom, jak platné právo novináře v ozbrojeném konfliktu chrání, jaké je pozadí dnešní úpravy a jaké iniciativy pro změnu stávající úpravy jsme mohli v poslední době sledovat. Sám tak najde vodítka, aby si mohl na uvedené otázky vytvořit vlastní názor.

Přestože můj osobní zájem, jak jsem naznačila na začátku, inklinuje k pohledu na celou problematiku ze strany novináře, tato práce má především přinést perspektivu právní. Pomímám proto záměrně celou řadu otázek o motivech novinářů a jejich pohledu na působení v ozbrojeném konfliktu, nerozebírám rovněž mnohé mimoprávní instituty, které by mohly a měly k vyšší ochraně novinářů v rizikových situacích přispívat. Velmi úsporně se věnuji také faktografickým údajům o různých formách nebezpečí, kterým jsou novináři v bojovém prostředí vystaveni. Aktuální statistiky o počtu zabitých, unesených, uvězněných či zmizelých novinářích je ostatně snadné dohledat a různé zdroje, které je uvádějí, jsou navzájem poměrně konzistentní.

Těžištěm práce je třetí a čtvrtá kapitola, které rozebírají, jak jsou novináři v ozbrojeném konfliktu chráněni platným, zejména ženevským právem. Předchozí část práce

se věnuje základům, na nichž platná úprava stojí – jednak terminologii a přiblížení faktického stavu v kapitole první, jednak vývoji postavení novinářů a dalších kategorií osob v mezinárodním humanitárním právu v kapitole druhé. Pátá kapitole se naopak dívá do budoucnosti a přibližuje různé iniciativy, které mají ambici ochranu novinářů posílit. Šestá kapitola potom reflektuje postavení novinářů prostřednictvím dalšího odvětví mezinárodního práva veřejného, a to trestního.

V každé kapitole se přitom věnuji především fenoménům, které jsou v kontextu současné povahy ozbrojených konfliktů nejzajímavější a vzbuzují nejvíce otázek. Patří k nim bezesporu kategorie „přidružených novinářů“ etablovaná až dlouho poté, co vešly v platnost Dodatkové protokoly, poslední prameny ženevského práva. Jeden z nejvíce diskutovaných aspektů mezinárodního humanitárního práva vůbec je zásada rozlišení vojenských a civilních objektů a nejinak je tomu v případě objektů, které tvoří zázemí novinářů. U nich navíc přichází do hry i otázka, zda sama náplň činnosti novinářů, kteří v nich působí, nemůže z objektů učinit legitimní vojenský cíl.

Linie, které se snažím ve všech kapitolách držet, je otázka, jak (a zda dostatečně) různé právní prameny zohledňují roli a význam novináře v ozbrojeném konfliktu. Proto jsem na samý závěr zařadila kapitolu o novinářích jako aktérech před mezinárodní trestními tribunály. Soudní rozhodnutí, která zde zkoumám, jsou totiž velmi zajímavým příspěvkem v diskusi o roli novináře jako takové.

Pokud jde o prameny, je téma ochrany novinářů v ozbrojených konfliktech pokryto velmi bohatě. Kromě pramenů ženevského práva a judikátů, které tvoří páteř zdrojů, o něž se opírám, byly napsány stovky publikací a tisíce článků (třebaže naprostá většina z nich není dostupná v českém jazyce). Pochopitelně je píše autoři v reakci na dění, s nímž se potýkají oni sami či jejich kolegové, zároveň to jsou často novináři, kteří iniciují debaty o této otázce na nejrůznějších mezinárodních fórech. O to složitější výzvou však je využít adekvátně ty prameny, které přibližují perspektivu novinářů, tak, aby vhodně doplnily perspektivu právní. Podstatným zdrojem jsou také dokumenty přijaté i diskutované mezinárodními organizacemi, především OSN, a také samotné diskuse, které jejich přijetí provázelo.

Co se týče odborné metodiky, využívám ve své práci postupy klasifikační, pokud jde o představení základních institutů, o nichž pojednávám. V dalších částech práce využívám pak

především komparaci jednotlivých aspektů tématu v různých pramenech a na jejím základě klíčové jevy analyzuji a sjednocuji v závěrech jednotlivých kapitol.

Ráda bych, aby fakta i úvahy, které ve své práci přináším, pomohly především odpovědět čtenáři na otázku, jakou roli hrají novináři v ozbrojeném konfliktu a zda ji platné humanitární právo dostatečně reflektuje.

1. Situace novinářů v ozbrojeném konfliktu i mimo něj

Dříve, než se podíváme, jak novináře jako specifickou skupinu účastníků ozbrojeného konfliktu chrání právo či jiné společenské instituty, je třeba vymezit, kdo do této skupiny patří.

Haagské a ženevské právo dlouhodobě profiluje dvě základní kategorie novinářů – válečné korespondenty a „nezávislé“ novináře. Zároveň se v posledních dekádách hovoří o další kategorii, tzv. přidružených novinářích (*embedded journalists*). Významnou část této kapitoly proto věnuji přiblížení tohoto fenoménu a různým výkladům, jak s kategorií „přidružených novinářů“ zacházet v kontextu ženevského práva.

Ve druhé části kapitoly se pokusím přiblížit faktickou situaci novinářů v ozbrojených konfliktech v uplynulých dvaceti letech, a na ní tak přiblížit základní trendy a výzvy, které by humanitární právo mělo sledovat.

1.1 Definice pojmu „novinář“ v mezinárodním humanitárním právu

Samotná definice pojmu novinář je předmětem spekulací a tématem pro každého teoretika i praktika, který se otázkou ochrany novinářů v ozbrojeném konfliktu zabývá.

V různých pramenech nacházíme řadu pojetí, které se velmi výrazně liší nejen formulací, ale především obsahem, tedy rozsahem subjektů, které do kategorie „novinář“ spadají.

Obecně lze říci, že mezinárodně právní prameny se drží výkladu restriktivního – pokud vůbec nějaký uvádějí, naopak prameny žurnalistických profesionálů či nevládních organizací výklad výrazně rozšiřují. Výzvu pro interpretaci přináší i nesmírně rychlý rozvoj moderních technologií, díky němuž přímé informace z ozbrojeného konfliktu, které jsou dostupné veřejnosti, přináší vedle profesionálů spolupracujících dlouhodobě s mediálními institucemi i řada dalších lidí. Vědomí, že způsoby šíření informací jsou stále dynamičtější, je zřejmě důvodem, proč také novější právní prameny přijímají extenzivnější definice pojmu „novinář“, než tomu bylo v minulosti.

„Text¹ nedefinuje, co je míněno pojmem „novinář“. Musíme jej proto vykládat jako běžný význam tohoto slova²,“ uvádí oficiální komentář k Dodatkovému protokolu I³. Přestože jeho etymologie přivádí na mysl zejména korespondenty a reportéry píšící pro novinové deníky, současné použití slova zahrnuje mnohem širší okruh lidí pracujících pro tisk a další média.

Návod pro interpretaci skýtá definice obsažená v návrhu *Mezinárodní úmluvy na ochranu novinářů účastnících se nebezpečných misí* z roku 1975, která se z dokumentů konzultovaných orgány mezinárodního společenství nejvíce blíží časovému kontextu a podmínkám existujícím v době přijetí Dodatkového protokolu I:

„Slovo „novinář“ má znamenat jakýkoli korespondent, reportér, fotograf a jeho technický tým – filmoví, rozhlasoví nebo televizní asistenti, kteří jsou obvykle účastni jakýchkoli těchto aktivit v rámci svého hlavního povolání.“⁴

Taková je tedy definice pojmu „novinář“ pro účely výkladu jediného explicitního ustanovení, které v současné době v platném mezinárodním humanitárním právu na ochranu novinářů existuje. Ačkoli komentář pochází z roku 1987 a dívá se tedy na Dodatkový protokol I. s desetiletým odstupem, definice má ze současného pohledu velmi vážné nedostatky.

Nejmarkantnějším je poukaz na výkon novinářských aktivit (resp. účast na aktivitách) „v rámci svého hlavního povolání.“ Takový výklad nepřiznává ochranu těm, kteří novinářinu nevykonávají jako svou hlavní profesi. Jak vyplývá z níže uvedených statistik, v praxi by to znamenalo, že ustanovení článku 79 se nebude vztahovat na mnoho osob, které jsou v rámci výkonu novinářské činnosti ohroženy. Jde zejména o místní občany spolupracující s lokálními

¹ článku 79 Dodatkového protokolu I. (*Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů* z roku 1977)

² PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987, odst. 3260

³ Dodatkový protokol I. z roku 1977 je posledním ze základních dokumentů humanitárního práva, které se zaměřuje na situaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu.

⁴ Článek 2 (a) návrhu *United Nations Convention on the Protection of Journalists Engaged in Dangerous Missions in Areas of Armed Conflict*, 1. srpna 1975, dokument OSN A/10147, příloha 1, (citováno v PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, odst. 3260)

či zahraničními médii, ale také externisty – odborníky, kteří stojí mimo novinářskou profesi a v oblasti ozbrojeného konfliktu se v danou chvíli nacházejí za účelem spolupráce s médii.

Ještě závažnějším problémem je skutečnost, že požadavek „hlavního povolání“ vylučuje z ochrany technické týmy, doprovázející personál jako jsou řidiči, tlumočníci a další. Je velmi obvyklou praxí, že novinář v místě ozbrojeného konfliktu využívá asistence místního občana, který pro něj tlumočí místní řeč do některého ze světových jazyků. Takový člověk je zcela jistě vystaven zvýšenému riziku a vyžaduje tedy ochranu odpovídající smyslu ustanovení článku 79 Dodatkového protokolu.

Dilema ohledně definice pojmu novinář řeší nejen humanitární právo, ale i další odvětví. Aktuální se stala například v souvislosti s debatou o ochraně novinářských zdrojů v rámci kauzy whistleblowera Edwarda Snowdena⁵. Editor *The Associated Press* Thomas Kent v příspěvku pro *The Huffington post* upozorňuje na to, že „se odkláníme od pojetí, kdy novinářem nazýváme někoho spojeného s tradiční mediální organizací nebo toho, kdo shromažďuje zprávy 'pro svou obživu'⁶. V novodobém pojetí charakterizuje pojem „novinář“ spíše aktivita, než profese.

Podobný pohled sdílí mnoho později přijatých dokumentů⁷, z nichž lze usuzovat, že v rozporu s citovaným komentářem nebylo záměrem Diplomatické konference⁸ vázat definici pojmu „novinář“ pouze na osoby, které novinářskou činnost vykonávají v rámci svého hlavního povolání.

*Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům o ochraně novinářů v konfliktních situacích a v situacích napětí*⁹ z roku 1996 do pojmu „novinář“ zahrnuje „všechny zástupce médií, jmenovitě všechny ty, kteří se zabývají sběrem, zpracováním a

⁵ Edward Snowden je bývalý pracovník Národní bezpečnostní agentury USA, který v červnu 2013 do tisku vynesl informace o masivním a do té chvíle před veřejností utajovaném celosvětovém sledování telefonů a elektronické komunikace ze strany bezpečnostních služeb USA

⁶ KENT, Thomas: *Who's a Journalist? Closing in on a Definition*, 10. 3. 2013. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/thomas-kent/whos-a-journalist-closing_b_4033856.html

⁷ Například *Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům o ochraně novinářů v konfliktních situacích a v situacích napětí* – viz níže

⁸ Konaná 1974-77

⁹ *Recommendation No. R (96) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on the Protection of Journalists in Situations of Conflict and Tension*, přijato 3. května 1996 na 98. zasedání Výborů ministrů Rady Evropy ve Štrasburku

šířením zpráv a informací, včetně kameramanů a fotografů, stejně jako podpůrný personál jako jsou řidiči a tlumočníci“.

Britské Ministerstvo obrany v *Zelené knize*, manuálu o spolupráci ozbrojených sil a médií, definuje novináře takto: „V kontextu tohoto dokumentu se jako korespondent rozumí reportér, producent, fotograf, kameraman, technik a podpůrný tým médií (řidiči, logistici, překladatelé, ochranka).¹⁰“

Šířeji pojem „novinář“ pochopitelně vymezují také prameny novinářských organizací a iniciativ. Podle publikace *Handbook for Journalists* organizace Reportéři bez hranic zahrnuje „všechny představitele médií, jmenovitě všechny, kteří se angažují ve sbírání, zpracování a rozšiřování zpráv a informací, včetně kameramanů a fotografů, stejně jako podpůrný tým jako řidiči či překladatelé.¹¹“

Tuto definici lze naopak považovat za velmi benevolentní. Pokud mezi novináře zahrneme všechny, kteří se podílejí na rozšiřování informací, patří mezi ně obrovská skupina lidí mimo novinářskou profesi, kteří s novináři ani přímo nespolupracují – bloggery, ty, kteří vlastní fotografie a videa zveřejňují na internetu či jen ve svém okruhu kontaktů, a dokonce i ty, kteří již publikované informace dále rozšiřují například sdílením na sociálních sítích.

Je však třeba s takto širokou definicí počítat, jak konstatuje česká publikace *Mezinárodní humanitární právo*: „Zda lze všechny přispěvatele a šířitele dobrých a špatných zpráv označit za žurnalisty, není zcela jasné, v širším slova smyslu to tak skutečně být může. Předpokládáme, že novinářem či žurnalistou může být téměř kdokoliv.¹²“

V každém případě má vymezení pojmu „novinář“, respektive „nezávislý novinář“ v kontrastu s válečným korespondentem¹³ význam spíše de lege ferenda. Veškeré

¹⁰ Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf. Úvodní slovo (i)

¹¹ Reporters Without Borders, *Handbook for Journalists*, 2007. Dostupné z <http://en.rsf.org/handbook-for-journalists-17-04-2007,21744.html>. Kapitola 10, str. 94

¹² ONDŘEJ Jan, ŠTURMA Pavel, BÍLKOVÁ Veronika, JÍLEK Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. str. 190 Praha: C.H.Beck, 2010

¹³ Rozdíl mezi pojmy rozebírá následující podkapitola.

kontroverze o tom, koho mezi novináře zahrnout či nezahrnout jsou totiž bezpředmětné ve chvíli, kdy novinář nepožívá de facto vyšší ochrany, než jakýkoli jiný civilista.

1.1.1 Nezávislý novinář versus válečný korespondent

V oblasti konfliktu mohou operovat dvě kategorie novinářů: novináři akreditovaní k ozbrojeným silám a „nezávislí“¹⁴. Samo ustanovení Dodatkového protokolu tyto dvě kategorie nejmenuje, zmiňuje však kategorii válečných korespondentů v odkazu na Ženevské úmluvy: „(Novináři) mají být chráněni...aniž by tím bylo dotčeno právo válečných korespondentů akreditovaných k ozbrojeným silám...“¹⁵. Ustanovení tak jasně vymezuje, že vedle známé kategorie válečných korespondentů existuje i další kategorie novinářů, kteří dle mezinárodního humanitárního práva požívají jistou ochranu.

Válečný korespondent (v českém překladu také válečný dopisovatel) je tradiční pojem, který platné ženevské právo¹⁶ přejímá z předchozích pramenů humanitárního práva¹⁷. *Slovník mezinárodního práva* jej definuje jako „specializovaného novináře, který je s autorizací a pod ochranou ozbrojených sil bojující strany přítomen na dějišti konfliktu, a jehož misí je zpřístupňovat informace o událostech vztahujících se k probíhajícím bojům.“¹⁸. Podobnou definici používá i *Zelená kniha* britských ozbrojených sil¹⁹: „Je to osoba, která doprovází ozbrojené síly, ačkoli není přímo jejich součástí. Důležitou podmínkou statusu válečného korespondenta je ona autorizace ozbrojených sil, které doprovází - ty jsou povinny vydat k tomu účelu průkaz totožnosti.“

¹⁴ Těm odpovídá v novinářském žargonu anglický výraz „unilaterals“

¹⁵ *Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů* z roku 1977, Čl. 79

¹⁶ *Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci* z roku 1949

¹⁷ Mimo jiné *Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní* z roku 1907 a *Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci* z roku 1929

¹⁸ SALMON, Jean: *Dictionnaire de Droit International Public*, Bruylant, 2001, 275

¹⁹ Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf. Odst. 31

Základní rozdíl v právním postavení válečného korespondenta a nezávislého novináře je ten, že válečný korespondent má v případě zajetí nepřítelem nárok na status válečného zajatce.²⁰

Rozlišovací kritérium mezi válečným korespondentem a nezávislým novinářem je tedy mezinárodním humanitárním právem jasně dáno – spočívá v povolení neboli akreditaci ozbrojené síly doprovázet. Toto povolení má dokládat průkaz, který jsou ozbrojené síly povinny vydat. V praxi však 60 let od sepsání textu Ženevské úmluvy často dochází k rozporům, koho za korespondenta považovat a koho nikoli. Na vině je změna vztahu médií a ozbrojených sil, jeho odlišné pojetí v různých státech a s tím související rozdílnost terminologie, která je pro posouzení statutu dané osoby mnohdy matoucí.

1.1.2 Přidružení novináři (embedded journalists)

Nejčastěji vyvstávají nejasnosti ohledně zařazení novinářů do příslušné kategorie ve vztahu k žurnalistům, pro něž se v posledních dekáдах etablovalo označení „přidružený novinář“. Tato práce jej uvádí vedle kategorií „válečného korespondenta“ a „nezávislého“ novináře, ačkoli podle většiny odborných teorií nejde o zvláštní třetí kategorii. Pro lepší identifikaci a zařazení této kategorie stojí za to podívat se na její vývoj v historickém kontextu.

Praxe „přidružování“ novinářů začala být masivně popisována v souvislosti s válkou v Iráku. Ředitelka programu „přidružování“ Spojených států jej definuje tak, že novinář „žije, jí a pohybuje se v ozbrojeném konfliktu spolu s jednotkou, k níž je připojen.“²¹

Ve své podstatě se nejedná o nic nového. Novináři doprovázeli ozbrojené síly a sledovali vývoj konfliktu z jejich pozic dříve, než kam můžeme datovat vznik samého humanitárního práva. Takový postup byl typický pro většinu ozbrojených konfliktů 19. století a první poloviny 20. století, především pak pro průběh obou světových válek.

Zajímavý vývoj válečného zpravodajství lze sledovat v průběhu 20. a na začátku 21. století na příkladu ozbrojených sil USA. Za milník je přitom považována válka ve Vietnamu.

²⁰ Podrobněji je postavení válečného korespondenta popsáno v kapitole 3.1 této práce.

²¹ HAIGH, Michel M. and others: *A Comparison of Embedded and Nonembedded Print Coverage of the U.S. Invasion and Occupation of Iraq*. The Harvard International Journal of Press/Politics, 2006. Str. 139-40.

Tam vazby a vzájemná důvěra mezi tiskem a armádou, vybudované v průběhu druhé světové války, utrpěly zásadní rány. Armáda Spojených států byla k novinářům poměrně benevolentní a umožnila jim úzký kontakt s válečným děním. Otevřená kritika války i vojenských postupů, která v médiích začala postupem času sílit, však ozbrojené složky zaskočila: „Odlišné zájmy tisku a armády čím dál více zatěžovaly jejich vzájemný vztah. Zatímco armáda a úřady si přály vybudovat podporu veřejnosti optimistickými zprávami a poměrně konzervativními záznamy o počtu padlých, tisk toužil odvyprávět „celý příběh“ konfliktu a využil svůj přístup k tomu, aby přinášel detailní obrazové zpravodajství a reálné příběhy, které mnohdy podryvaly poselství „oficiálních“ kanálů²²“. Už v průběhu války ve Vietnamu tak ozbrojené složky přestaly poskytovat novinářům žádanou spolupráci a ignorance poté přerostla v proklamované nepřátelství.

Během následné intervence na karibské Grenadě nebyl tisk k armádě vůbec vpuštěn, velmi těžkopádně fungoval informační kanál i v Panamě. V těchto konfliktech druhé poloviny 80. let se také začalo poprvé experimentovat se systémem tzv. *press pools*, skupin vytvořených pro lepší koordinaci komunikace mezi ozbrojenými silami a novináři. „Press pools“ měly řešit neustálý rozpor mezi poptávkou médií po co nejširším přístupu k informacím a povinností ozbrojených sil je coby civilisty adekvátně chránit - alespoň tak se vzájemnou kontroverzi snažila interpretovat armáda²³. Zástupci médií ale oponovali, že mnohem více než o bezpečnost jde ozbrojeným silám o možnost cenzurovat výstupy tisku a tím de facto zlikvidovat úlohu nestranného pozorovatele, kterou mají novináři ve válečném dění zastávat. Systém, na jakém první „press pools“ fungovaly – nebo spíše nefungovaly - dával novinářům do značné míry za pravdu.

Podobné kontroverze pokračovaly i během první Války v zálivu v letech 1990-1991. V průběhu tohoto konfliktu byly tisíce novinářů umístěny do „press pools“, které vytvořilo Ministerstvo obrany. Mnozí novináři je však kritizovali jako naprosto neadekvátní způsob zapojení novinářů. „Novinářský „pool“ byl velmi malý, jen hrstka novinářů se dostala přímo

²² PAUL, Christopher; KIM, James J.: *Reporters on the Battlefield*, RAND Corporation, 2004. Str. 37

²³ „Od počátečních fází operace (v Granadě) žádal viceadmirál Joseph Metcalf, velící důstojník jednotky, aby během invaze nebyli přítomni žádní novináři z důvodu hladkého průběhu operace a osobní bezpečnosti novinářů.“ Tamtéž, str. 39.

na válečné pole a jejich vyslání do terénu bylo často bezdůvodně zdržováno,“ píše Jeffrey C. Bliss v článku „Tisk jde do války“²⁴.

Okolnosti tak v průběhu času dovedly obě strany do bodu, kdy si uvědomily nesmyslnost svého rozkročení a práce po vlastní ose. Proto byla ve válce v Iráku vzkříšena praxe připojení novinářů přímo k vojenským jednotkám, nově nazvána jako „přidružení“²⁵. Takový způsob spolupráce se zdá být doposud nejvhodnějším propojením tří stran trojúhelníku armáda – tisk - veřejnost, který byl kdy praktikován, ačkoli i ten má řadu trhlin a otazníků.

Je třeba se vypořádat zejména se statutem „přidružených“ novinářů vzhledem k pramenům mezinárodního humanitárního práva, které s pojmem pochopitelně nepracuje. Zda znamená totéž, co původní termín „válečný korespondent“ není tak snadné určit.

„Přidružení novináři operovali i v minulosti, ale nikdy v takové míře jako v roce 2003 v Iráku“²⁶,“ píše francouzský specialista na mezinárodní právo a poradce Reportérů bez hranic Alexandre Balguy-Gallois. Protože tito novináři byli „vpassováni“ do amerických a britských jednotek a nuceni podepsat řadu pravidel, která je zavazovala zůstat s jednotkou, k níž byli připojeni, a která zajišťovala jejich ochranu, je tendence považovat je za válečné korespondenty ve smyslu III. Ženevské úmluvy.

Například manuály pro média, které vydalo britské Ministerstvo obrany, přiznávají přidruženým novinářům status válečného zajatce v případě zatčení²⁷. „Francouzské vojenské

²⁴ BLISS, Jeffrey C.: *The Press Goes to War*, 2003, Dostupné z: <http://www.hoover.org/research/press-goes-war>

²⁵ Anglicky „embedment“, používá se tedy termín „embedded journalists“.

²⁶ BALGUY-GALLOIS, Alexandre: *The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict*. In *International Review of the Red Cross*. March 2004, Vol. 86, No. 853, str. 37-67, 2004. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/24342/11751566921IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf/IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf

²⁷ britská Zelená kniha hovoří o válečných korespondentech jako o všech novinářích, kteří jsou ozbrojenými silami akreditováni k pobytu ve válečné zóně, přičemž lze získat tři typy takových akreditací podle „míry přidružení“ k jednotce: (1) Přidružená pozice, kdy je novinář připojen ke konkrétní jednotce a tu následuje, (2) Centralizovaná pozice, kdy novináři zůstávají při Tiskových informačních centrech, (3) Individuální pozice, která umožňuje novinářům pracovat individuálně a zároveň využívat zázemí ozbrojených sil). Pouze o jedné takto vytvořené kategorii novinářů potom mluví jako o „přidružených novinářích“. V Zelené knize je tedy přidružený novinář jakýmsi podtypem válečného korespondenta. (Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf)

autority však podle neoficiálních zdrojů přiznávají přidruženým a nezávislým novinářům pouze status civilisty podle článku 79 Dodatkového protokolu I,²⁸ uvádí Balguy-Gallois.

Zásadní nevýhodou praxe přidružených novinářů je obava z jejich neobjektivity a míry ovlivnění ozbrojenými silami. „Při několika příležitostech během války v Iráku varovali úředníci Pentagonu nepřidružené novináře před riziky, kterým se vystavují, pokud zůstávají mimo vojenský doprovod. ... Zázemí poskytované přidruženým novinářům bylo zcela odlišné od podmínek a bezpečnosti „nezávislých“ novinářů²⁹“.

Velmi diskutovaná byla v této souvislosti takzvaná Základní pravidla³⁰, která se zavazovali dodržovat novináři přidružení k britským a americkým vojenským jednotám ve válce v Iráku. Podle neziskových organizací tato pravidla výrazně překročila účel ochrany a bezpečnosti na válečném poli. Mezi opatřeními můžeme najít ustanovení o embargu³¹, které ozbrojeným silám umožňovalo pohodlně regulovat tok informací pouze s odkazem na „provozní bezpečnost“. Ta přitom podle Reportérů bez hranic nebyla nijak definována a závisela čistě na rozhodnutí velitele jednotky³².

Právě podezření z manipulace toku informací ozbrojenými silami a pachů loutky popisující válečné události zcela nekriticky jako ódu na postup „svých“ ozbrojených sil, která ulpěla na pojmu „válečný korespondent“ během světových válek, vede k obezřetnosti přiřknout přidruženým novinářům status korespondenta.

Nepřiznat si však ekvivalenci obou pojmů, přinejmenším pro splnění účelu, za kterým s pojmem „válečný korespondent“ pracují Ženevské úmluvy, by bylo pokrytectvím. „Pokud jsou „přidružení“ novináři autorizovaní k doprovodu ozbrojených sil, pak jsou „válečnými korespondenty“ ve smyslu III. Ženevské úmluvy,“ konstatuje odborník na humanitární právo

²⁸ BALGUY-GALLOIS, Alexandre: The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict. In International Review of the Red Cross. March 2004, Vol. 86, No. 853, str. 37-67, 2004. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/24342/11751566921IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf/IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf

²⁹ Tamtéž

³⁰ Coalition Forces Land Component Command (CFLCC): *Ground Rules Agreement*. Dostupné z: http://ar.rsf.org/article.php3?id_article=5334

³¹ „Na ochranu provozní bezpečnosti může být uloženo embargo. Embargo bude použito pouze pro provozní bezpečnost a bude zrušeno, jakmile operační zabezpečení bude schváleno“

³² *Reporters Without Borders calls on the US to guarantee that the media can work freely and in safety*, 19. 3. 2003. Dostupné z http://archives.rsf.org/article.php3?id_article=5166

z univerzity v Sydney Ben Saul.³³ „Takoví korespondenti vědomě připouští rizika a omezení spojené s touto formou supervizovaného (a cenzurovaného) zpravodajství.“ Označení přidružených novinářů za nezávislé, které praktikují francouzské ozbrojené síly, prohlašuje Saul za nesprávné.

Zcela v rozporu s mezinárodním humanitárním právem je potom snaha ozbrojených sil ztížit nezávislým novinářům svobodné operování v terénu. Toto nebezpečí se snaží podchytit Mezinárodní institut pro zpravodajskou bezpečnost v *Bezpečnostním kodexu* z roku 2008:

„Vlády a všechny vojenské a bezpečnostní síly musí respektovat bezpečnost novinářů v oblasti, kde operují, bez ohledu na to, zda ozbrojené síly doprovázejí či nikoliv. Nesmí bezdůvodně omezovat svobodu pohybu nebo zlehčovat právo zpravodajských médií shromažďovat a šířit informace.“³⁴

Pojmy „korespondent“, „válečný korespondent“, „reportér“, „novinář“, „nezávislý novinář“, „přidružený novinář“ a jejich další alternativy jsou užívány s takovou variabilitou, že jejich správný význam je vždy nutné odvodit z kontextu – a to dokonce i v případě právních pramenů³⁵. Protože za současné právní úpravy je toto odlišení podstatné zejména pro posouzení odlišného postavení „válečného korespondenta“ od ostatních kategorií (ať už jde o status válečného zločince nebo jiný praktický problém), je třeba jej zejména v případě „přidružených novinářů“ hodnotit velmi citlivě.

1.2 Rozsah a okolnosti úmrtí novinářů v ozbrojených konfliktech

Abychom lépe pochopili kontext debaty o ochraně novinářů v ozbrojených konfliktech, je třeba si představit základní informace o míře a způsobu ohrožení představitelů

³³ SAUL, Ben: *The international protection of journalists in armed conflict and other violent situations*. In *Australian Journal of Human Rights*, 2008, s 99-139. Dostupné z: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2008/5.pdf>. Str. 108

³⁴International News Safety Institut: *International News Safety Institut Safety Code*, 2008. Dostupné z: <http://www.newssafety.com/safety/index.htm>, Paras 9-10

³⁵ Například Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii definuje v případě Prokurátor vs. Talič válečného korespondenta jako „jednotlivce, který po určitou dobu podává zpravodajství (nebo vyšetřuje pro účely zpravodajství) z oblasti konfliktu o záležitostech souvisejících s konfliktem“ (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talič* (Case No. IT-99-36), *Decison on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002. Para.29)

novinářské profese. Cílem této práce není přinést vyčerpávající data a statistiky, spíše naznačit rozsah problému, jehož řešení je tak intenzivně diskutováno, a především popsat trendy, které se v posledních letech ukazují být dominantní. Právě je by měla platná právní úprava reflektovat.

Z mnoha zdrojů, které uvádějí statistiky o počtu útoků vůči novinářům a jejich úmrtí, jsem se opírala zejména o výzkum Mezinárodního institutu pro bezpečného zpravodajství (dále INSI³⁶). Ten nejlépe zohledňuje aspekty, které jsou pro nás z pohledu humanitárního práva zajímavé. Využívám ale i informace zpracovávané dlouhodobě organizacemi Výbor na ochranu novinářů (dále CPJ³⁷) a Reportéři bez hranic (dále RSF³⁸). Třebaže se jejich data obvykle liší³⁹ z důvodu odlišných metodik a kritérií pro sledované parametry, které využívají, rozdíly obvykle nejsou výrazné a v ukazatelích pro vývoj a trendy se tyto iniciativy shodují.

INSI nejprve podrobně zmapoval problematiku bezpečnosti novinářů v ozbrojeném konfliktu mezi lety 1996-2006 ve zprávě *Killing the Messenger* publikované v roce 2009⁴⁰, každý rok potom zprávu doplňuje aktuálními statistikami a postřehy.

Množství novinářů, kteří jsou každoročně zabiti, je v dlouhodobém horizontu rostoucí. Zatímco v letech 1996-2002 počet mrtvých osciluje kolem 80, v následných letech se průměr o třetinu zvyšuje. Mezi lety 2003 a 2007 statistiky výrazně ovlivňuje počet zabitých novinářů ve válce v Iráku. V roce 2009 potom statistikou zamíchal obrovský počet zabitých novinářů na Filipínách – tvořil více než čtvrtinu z celkového počtu mrtvých. Od roku 2012 můžeme sledovat opět nárůst počtu mrtvých v souvislosti s ozbrojeným konfliktem v Sýrii.

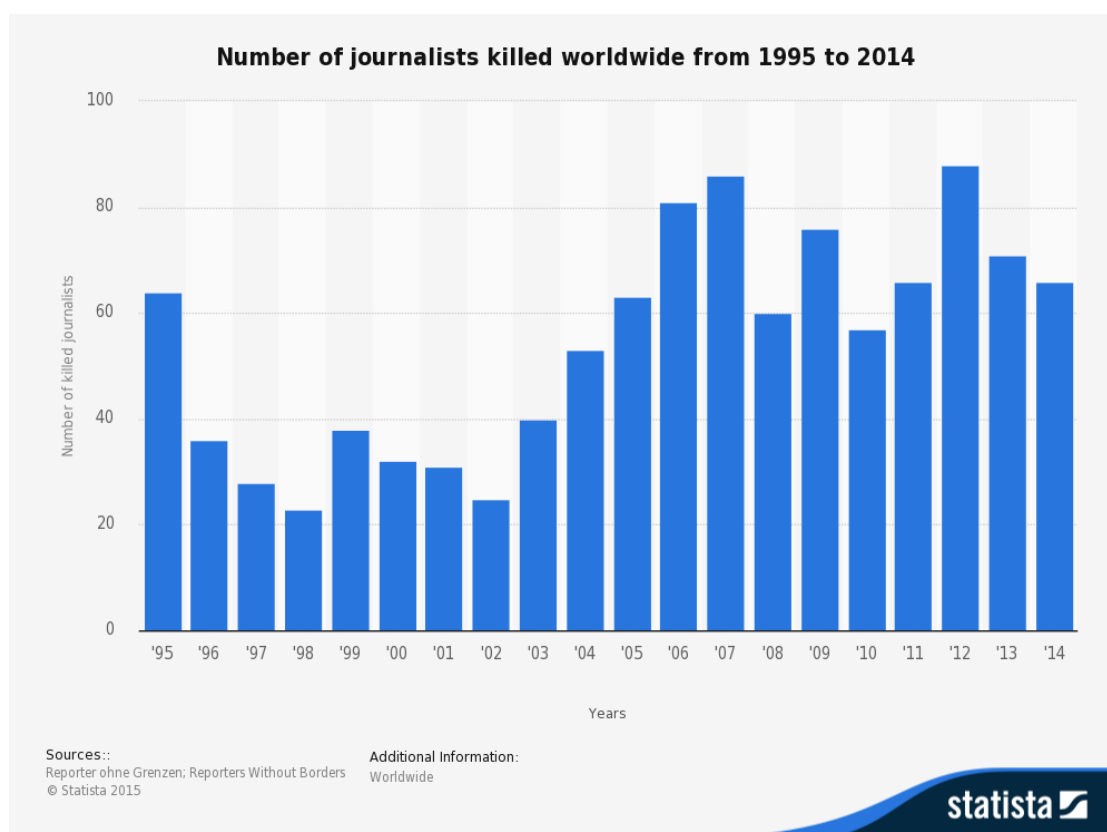
³⁶ International News Safety Institute

³⁷ Committee to Protect Journalists

³⁸ Reporters sans frontières

³⁹ Například v počtu zabitých novinářů a pomocných pracovníků v roce 2014 uvádí INSI 105 mrtvých (http://www.newssafety.org/fileadmin/user_upload/Killing_the_Messenger_2014.pdf), RSF 103 mrtvé (<http://en.rsf.org/press-freedom-barometer-journalists-killed.html?annee=2014>) a CPJ 92 mrtvých (<https://cpj.org/killed/2014/>)

⁴⁰ International News Safety Institute: *Killing the Messenger*, 2009. Dostupné z: http://www.newssafety.org/uploads/Casualties_2009.pdf

Obrázek 1: Počet zabíjených novinářů v letech 1995 - 2014, Zdroj: Reportéři bez hranic

Ještě podstatnější je pro nás statistika úmrtí novinářů ve srovnání s ostatními civilisty. V roce 2003 zemřelo v Iráku jen mezi březnem a říjnem 20 novinářů. To je 1% veškerých novinářů, kteří byli v té době v oblasti přítomni. V řadách irácké armády bylo přítom obětí 1,4%, na straně koalicioních ozbrojených sil pouze 0,4%. Iráckých civilistů bylo ve stejném období zabito 0,03%. Novinář působící v Iráku byl tedy 2,5x ohroženější než koalicioní voják a 30x ohroženější než „běžný“ civilista⁴¹.

INSI v souvislosti se zveřejněním dat upozorňuje na nebezpečný nárůst vražd novinářů. Tedy odlišné případy, než úmrtí novinářů, která se považují za smutné riziko povolání – když se stanou obětmi náhodné přestřelky, šlápnou na minu nebo jsou mylně považováni za kombatanta.

⁴¹ International News Safety Institute: *Journalists and media staff casualties 2006*. Dostupné z www.newssafety.com/casualties/2006.htm.

V posledních letech už lze konstatovat, že většina novinářských smrtí jsou vraždy a plánované atentáty. Podle statistik CPJ zemřelo jen od roku 1992 více než tisíc novinářů (1149 k 30. říjnu 2015), z čehož ve výrazné většině případů (763 k 30. říjnu 2015) se jednalo o vraždy⁴². Zhruba polovina incidentů se odehraje v rámci ozbrojeného konfliktu⁴³.

Málokterý případ přitom upoutá širší pozornost, a pokud ano, jde převážně o zločiny spáchané mimo ozbrojený konflikt. Na začátku 21. století se symbolem oběti svobody slova stal Daniel Pearl, který byl pár měsíců po jedenáctém září unesen a zavražděn teroristy v Pákistánu. V roce 2006 připravili neznámí pachatelé o život urputnou bojovnici proti praktikám ruské armády Annu Politkovskou. Ve válce v Sýrii byla zabita reportérka *Sunday Times* Marie Coldvin a francouzský fotograf Remi Ochlik. Popravu amerického reportéra Jamese Fooleyho radikály z islamistické organizace Islámský stát sledoval celý svět takřka v přímém přenosu. Ještě výrazněji se do povědomí západní společnosti zapsal útok na redakci časopisu *Charlie Hebdo* v lednu 2015 v Paříži. Všechny tyto případy byly vnímány jednoznačně – jako útok na novinářskou profesi a svobodu slova, která představuje základní hodnotu demokratické společnosti.

Naprostá většina vražd novinářů přitom zůstane nejen nepotrestaná, ale dokonce nevyšetřovaná (v první polovině roku 2015 skončilo bez jakéhokoli vyšetřování 36 z 41 dokumentovaných případů⁴⁴). Jsou spáchány v režimech s dysfunkční vládou a vynucovacím mechanismem, beze strachu ze stíhání. V mnoha zemích tak jde o nejlevnější a nejjednodušší a prakticky bezrizikový způsob jak „zlobivé“ novináře umlčet.

Riziko smrti není jediné nebezpečí, které lze v souvislosti s výkonem novinářské profese monitorovat. Trendy jsou však, pokud jde o rozsah a intenzitu, velmi podobné. Počet uvězněných novinářů jen v posledních 5 letech vzrostl průměrně o 30%⁴⁵, výrazně roste také počet únosů a nucených zmizení⁴⁶

⁴² <https://cpj.org/killed/>

⁴³ V první polovině roku 2015 došlo k 31 případům zabití v mírových podmínkách, k 15 v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu a k 14 v rámci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu (http://www.newssafety.org/fileadmin/user_upload/KTM2015FINAL.pdf)

⁴⁴ http://www.newssafety.org/fileadmin/user_upload/KTM2015FINAL.pdf

⁴⁵ <https://cpj.org/imprisoned/2015.php>

⁴⁶ V roce 2013 byl počet unesených novinářů o 129% vyšší než v roce předchozím (http://en.rsf.org/71-journalists-were-killed-in-2013-18-12-2013_45634.html)

Seznam těch, kteří položili svůj život v souvislosti s výkonem novinářské profese, je skutečně dlouhý. Jejich práce přitom – na rozdíl od vojáků či záchranářů – nemá žádnou zvláštní oporu, zázemí či právní ochranu. Jsou chráněni jako civilisté, ačkoli podstata jejich konání je opačná – místo, aby se nebezpečným místům a situacím vyhýbali, musí je vyhledávat. Zaslouží si proto jasnější rozpoznání a podporu své pozice, zajištění adekvátního výcviku pro prostředí ozbrojeného konfliktu a především efektivnější vymáhání odpovědnost těch, kteří je ohroží.

2 Pojetí ochrany novinářů v historickém vývoji

Mezinárodní humanitární právo identifikuje celou řadu zvláště chráněných skupin či kategorií osob. Vytváří je na základě nejrůznějších kritérií, jako je pohlaví (ženy), věk (děti mladší 15 let) či postavení (osoby raněné, váleční zajatci, civilisté). V souvislosti s ochranou novinářů se však zaměříme na kategorie osob chráněných na základě profese, či přesněji činnosti, které se v ozbrojeném konfliktu věnují.

Sem patří především zdravotnický a duchovní personál a humanitární pracovníci. Vývoj jejich ochrany nám pomůže lépe zhodnotit, zda mezi tyto specificky chráněné skupiny náleží či mají náležet i novináři.

2.1 Vytváření zvláštních kategorií chráněných osob v historickém vývoji

Zvláštní ochranu určitých skupin v rámci ozbrojeného konfliktu najdeme hned v prvním dokumentu, který je považován za pramen humanitárního práva v novodobém smyslu - americký *Lieber Code* z roku 1863. Už ten se dokonce zmiňuje přímo o zástupcích novinářské profese:

„Občané, kteří doprovázejí armádu z jakéhokoli důvodu – dodavatelé, editoři nebo reportéři novin, by se v případě zajetí měli stát válečnými zajatci a mělo by s nimi tak být nakládáno.⁴⁷“

Mnohem důkladnější úpravu si však v letech po krvavé bitvě u Solferina⁴⁸ vyžádala jiná kategorie osob působících na válečném poli - zdravotníci. Věnuje se jí vůbec první „Ženevská úmluva⁴⁹“, která byla na návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže podepsána v roce 1864.

Úmluva založila nezávislost lékařského personálu a přijala konkrétní nezávislý emblém, který by chránil zdravotníky a lékařské zázemí pro raněné (konečný symbol

⁴⁷ *Instruction for the Government of Armies of the United States in the Field* (Lieberův kodex), 1863. Odst. 50

⁴⁸ Rozhodující bitva druhé italské války za nezávislost, která si vyžádala na 40 000 obětí a raněných.

⁴⁹ *Ženevská úmluva I. o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli* z roku 1864

červeného kříže byl představen v roce 1870). Účel zvláštní ochrany zdravotnického personálu je zřejmý – ochrana života a zdraví obětí ozbrojeného konfliktu.

První „Ženevská úmluva“ zakotvila rovněž další zvláštní kategorii chráněných osob – duchovní personál. Provázanost obou kategorií v nejrůznějších pramenech mezinárodního humanitárního práva naznačuje, že úloha duchovních je vnímána velmi podobně, jako úloha zdravotníků. Jde o určitou službu osobám na bitevním poli – zatímco zdravotníci pečují o tělesnou schránku, duchovní uspokojují spirituální potřeby. Právní definice čtvrté Ženevské úmluvy je charakterizuje jako „vojenské nebo civilní osoby, například knězi, kteří se věnují výlučně – dočasně či permanentně – svému duchovnímu úřadu (duchovní asistenci) a jsou připojeni k ozbrojeným složkám, zdravotnickým jednotkám nebo organizacím civilní obrany⁵⁰“.

Jak zdravotnickému, tak duchovnímu personálu náleží zvláštní ochrana specifikovaná v Dodatkovém protokolu I. Zakázány jsou útoky na zdravotnické jednotky za všech okolností, personál musí být respektován a chráněn, přičemž ochrana může být přerušena jen za činy škodící nepříteli, pokud nebylo v rozumné lhůtě uposlechnuto předchozí varování. Pro obě kategorie platí, že může jít o příslušníky jednotek jak vojenských, tak civilních⁵¹.

Klíčovým nástrojem a podmínkou ochrany zdravotnického a duchovního personálu je přitom jeho jasná identifikace a označení. Příslušníci personálu musí nosit rozeznávací znak – červený kříž nebo červený půlměsíc na bílém poli – a průkaz totožnosti.

Z toho plyne také další zvláštní ochrana založená Římským statutem Mezinárodního trestního soudu, který kriminalizuje úmyslné vedení útoků proti personálu označenému rozlišovacími znaky Ženevských úmluv v souladu s mezinárodním právem⁵².

Na rozdíl od zdravotníků a duchovních se ochrana novinářů od nejranějších pramenů humanitárního práva ubírá po dvou kolejích, a to v závislosti na tom, zda novinář je či není „připojený“ k ozbrojeným silám. Článek 13 „Haagských nařízení o právu a obyčejích války pozemní“ připojený ke čtvrté Haagské úmluvě z roku 1907 uvádí, že „Jednotlivci, kteří doprovází armádu, aniž by do ní přímo patřili, jako například korespondenti novin nebo

⁵⁰ VERRI, Pietro: *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, International Committee of the Red Cross, 1992. Str. 97

⁵¹ *Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů* z roku 1977. Čl. 8 c) i)

⁵² *Římský statut mezinárodního trestního soudu* z roku 1998. Čl. 8 (2) (e) (ii)

reportéři“ mají v případě zajetí nárok na status válečného zločince pod jednou podmínkou: že mají ve vlastnictví „certifikát vojenských autorit armády, kterou doprovázejí.“ Toto řešení bylo přijato třetí a velmi obdobně i čtvrtou Ženevskou úmluvou.⁵³

2.1.1 „Třetí“ kategorie chráněných osob – humanitární pracovníci

Na tomto místě je vhodné připomenout další kategorii chráněných osob, která je vedle kategorie novinářů v posledních dekádách intenzivně diskutována. Jsou jí humanitární pracovníci (v různých pramenech je tato kategorie různě specifikována jako „humanitární personál“, „pracovníci humanitárních organizací“ nebo „pracovníci účastníci se na humanitárních misích“).

Některé prameny⁵⁴ humanitární pracovníky zařazují do výčtu chráněných osob, jiné nikoli. Tato kategorie není v mezinárodním humanitárním právu tak explicitně přítomná, jako personál lékařský a duchovní, což je dáno především historickým kontextem období vzniku Ženevských úmluv jako stěžejního pramene. Charakter činnosti, kterou můžeme označit jako „humanitární pomoc“, totiž v průběhu vývoje dostal velkých změn.

Zatímco v první polovině 20. století bylo chápání humanitární pomoci civilistům stíženým ozbrojeným konfliktem v podstatě totožné s pomocí zdravotní doplněnou o pomocné akce tak, jak je definuje Dodatečný protokol I⁵⁵, a tato pomoc byla koordinována zejména Mezinárodním výborem Červeného kříže, v posledních dekádách se v systematické pomoci poškozeným angažuje celá řada více či méně organizovaných iniciativ. Tím pádem může dojít ke zmatku ohledně toho, zda jsou humanitární pracovníci vykonávající činnost v rámci ozbrojeného konfliktu ženevským právem chráněni či nikoli. Respektive, za jakých okolností dosahují na zvláštní ochranu nad rámec té, která je garantována obecně všem civilistům⁵⁶.

Spíše než k „humanitárním pracovníkům“ jako zvláštní kategorii osob, nebo dokonce subjektům, které sami sebe označují jako humanitární organizace, bude tato ochrana vázána

⁵³ Úpravě se podrobně věnuji v kapitole 3.1 této práce.

⁵⁴ Například *The Practical Guide to Humanitarian Law* (Bouchet-Saulnier, Françoise: *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Rowman & Littlefield Publishers, 2013, str. 57)

⁵⁵ *Dodatečný protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů* z roku 1977. Čl. 70

⁵⁶ Zejména na základě článku 71 *Dodatečného protokolu I (Dodatečný protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů* z roku 1977)

na činnost, které se dotyčné osoby na válečném poli věnují. Chráněni budou tedy například pracovníci humanitární organizace ve chvíli, kdy zajišťují zabezpečení civilního obyvatelstva zásobami, nikoli však pracovníci též organizace ve chvíli, kdy v místě ohroženém ozbrojeným konfliktem pomáhají budovat dopravní infrastrukturu.

Zcela přirozeně jsou tedy některé aspekty humanitární práce předmětem zvýšené ochrany mezinárodním humanitárním právem – ostatně jak plyne z jeho názvu, ochrana takové činnosti je od samých prvopočátků jeho podstatou. Je však třeba pozorně rozlišovat v situaci, kdy subjekty věnující se humanitární pomoci vykonávají na území ozbrojeného konfliktu i činnost jinou, která již pod zvláštní ochranu ženevským právem nespadá. V takovém případě jsou chráněny obecně jako civilisté či civilní objekty, se všemi podmínkami, které k takové ochraně mezinárodní humanitární právo váže.

2.2 Úvahy o zvláštním postavení novinářů v souvislosti s přijetím Dodatkového protokolu (1977)

Důvody, proč zahrnout novináře mezi explicitně jmenované a zvláště chráněné skupiny popsal až ve druhé polovině 20. století komentář k Dodatkovému protokolu Ženevských úmluv:

„Okolnosti ozbrojeného konfliktu vystavují novináře vykonávající svou profesi v takových podmínkách nebezpečím, která mnohdy přesahují hranici nebezpečnosti, jíž jsou obvykle vystavováni civilisté. Někdy se rizika dokonce blíží těm, kterým jsou vystavováni členové ozbrojených sil, ačkoli novináři členy ozbrojených sil nejsou. Proto jsou pro novináře, kteří jsou ohroženi svými profesionálními povinnostmi v kontextu ozbrojeného konfliktu, vyžadována zvláštní pravidla.⁵⁷“

Historické pozadí článku 79 je zvláštní v tom, že toto ustanovení nebylo výsledkem návrhu Dodatkového protokolu I předloženého Diplomatické konferenci Mezinárodním výborem červeného kříže na základě konzultací s vládními experty. Jeho původ je jinde. Ve skutečnosti Valné shromáždění OSN – na základě francouzské iniciativy – v roce 1970

⁵⁷PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3245

zmocnilo Hospodářskou a sociální radu a prostřednictvím ní Komisi pro lidská práva, aby navrhlo zvláštní úmluvu s cílem ochránit novináře na nebezpečných misích.

Na žádost Valného shromáždění předložila Komise pro lidská práva návrhy takové úmluvy ke zvážení dvěma zasedáním Konference vládních expertů. Většina expertů přivítala návrh poskytnout zvláštní ochranu novinářům vzhledem k tomu, jak důležité je vysílat co možná nejvíce informací o událostech v průběhu ozbrojeného konfliktu.

Valné shromáždění poté vyzvalo k vyjádření také Řídící výbor pro lidská práva. Ten však reagoval poněkud nečekaným způsobem. Místo aby zůstala u pouhého komentáře, navrhla ad hoc zřízená „Pracovní skupina výboru I“, aby ochrana novinářů na nebezpečných misích byla řešena v rámci stávajících nástrojů mezinárodního práva, nikoli ve zvláštní úmluvě.

Na základě této úvahy předložila pracovní skupina Výboru I návrh článku, který má být zahrnut do Protokolu I – budoucího článku 79 – a přílohy. Tyto texty byly úspěšně přijaty Výborem I a také v plénu bez protinávrhů nebo jakýchkoli modifikací s výjimkou drobných přijímacích úprav.⁵⁸ V roce 1975 Valné shromáždění „s uspokojením“ potvrdilo řešení přijaté Diplomatskou konferencí. Od té doby neproběhla žádná další akce, která by oživila původní záměr k přijetí zvláštní úmluvy na toto téma.

Důvodů, proč dostala úprava v rámci stávajících nástrojů nakonec přednost, bylo několik. „Specifické problémy, které obnáší problematika ochrany novinářů na bojovém poli, tvoří jen část z celé masy humanitárních problémů, které představuje ozbrojený konflikt. Ženevské úmluvy a nyní i Dodatkové protokoly jsou vhodným rámcem pro jakákoli pravidla tohoto druhu,“ uvádí komentář k Dodatkovému protokolu⁵⁹.

Navíc, jak poznamenal jeden delegát v průběhu diskuse ve Výboru I, zahrnutí ustanovení o novinářích přímo do nástroje humanitárního práva by mělo přinést ten efekt, že mnoho dotčených novinářů se s Ženevskými úmluvami a Dodatkovými protokoly blíže seznámí, protože budou mít mnohem větší zájem na tom, aby se podle nich řídili. Z toho může mezinárodní humanitární právo jen profitovat.

⁵⁸ Tamtéž, odst. 3250 a n.

⁵⁹ Tamtéž, odst. 3256

Další argument, který zazníval (a stále zaznívá) ze strany kritiků vytvoření zvláštní kategorie ochrany, je domněnka, že zdravotníci a duchovní, na rozdíl od novinářů, pracují jednoznačně ve prospěch obětí ozbrojeného konfliktu, proto by jejich pozice měla být silnější. Vznik další kategorie chráněných osob by mohl pozici kategorií dosavadních oslabit. “Je zde riziko, že jakmile by se seznam⁶⁰ rozšířil, ochrana by se snížila. Rozšíření rozpoznávacích znaků a emblémů ve skutečnosti vede ke snížení jejich ochranné hodnoty.⁶¹

To je pravděpodobně i klíčovým důvodem, proč bylo vytvoření zvláštního právního statutu novinářů nakonec přijetím Dodatkového protokolu odmítnuto. Uvádí to i Komentář k Dodatkovému protokolu: „Ve skutečnosti by každé zvýšení počtu osob se zvláštním statutem, nutně doprovázené zvýšením ochranných znaků, vedl k oslabení ochranné hodnoty všech statusů doposud uznaných, zvláště zdravotnického personálu. V krátké době by účinnost ochrany a důvěryhodnost celého systému utrpěly. Vyvarováním se takového zrádného opatření dospěla Diplomatičká konference k moudrému řešení.⁶²“

2.3 Současný pohled na novináře jako zvláštní kategorii chráněných osob

Otázka zvláštního statutu novinářů je diskutována několik desítek let – déle a naléhavěji, než jakékoli jiné „profesní“ skupiny⁶³. Na rozdíl od kategorií zdravotníků a duchovních význam jejich činnosti živelně roste, na rozdíl od kategorie (civilních) humanitárních pracovníků přitom ochrana novinářů nad rámec obecné ochrany civilního obyvatelstva není v současném platném humanitárním právu nijak zachycena.

Důvody, proč novináře od dalších civilních osob odlišit, jsou přitom zřejmé. Zatímco většina civilních obyvatel se přirozeně snaží vyvarovat nebezpečí a pohybu v ozbrojených zónách či nebezpečných situacích, novináři naopak z podstaty své úlohy tyto situace

⁶⁰ chráněných osob, pozn.autorky

⁶¹ GASSER, Hans-Peter: *The protection of journalists engaged in dangerous professional missions*. In *International Review of the Red Cross* č. 232, 1983. Dostupné z:

<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-1983-p3.htm>

⁶² PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3265

⁶³ Vývoj této debaty a argumenty jednotlivých stran nejlépe ilustruje pozadí prosazování nových právních i mimoprávních nástrojů, které popisují v kapitole 5 této práce. Jde především o rezoluce Rady bezpečnosti OSN, iniciativu různých nevládních organizací a činnost Mezinárodního výboru Červeného kříže.

vyhledávají. Má-li tedy mezinárodní společenství zájem na tom, aby novináři v ozbrojených konfliktech působili a přinášeli z nich svědectví, musí se logicky zabývat otázkou, jak jejich ochranu posílit.

Zprávy novinářů jsou důležitým, a často nejrychlejším zdrojem informací o tom, že někde dochází k násilí vůči civilistům, jakého charakteru je toto násilí a kdo se jej dopouští. Často tak mohou být impulsem pro záchrannou operaci nebo podkladem pro vyšetřování válečných zločinů.

„Vzhledem ke skutečnosti, že hrozby a nebezpečí, kterým jsou novináři vystaveni v ozbrojených konfliktech, stále roste, téma poskytnutí zvláštní ochrany v poslední době znovu nabývá na významu. Mezinárodní komunita právních expertů, praktiků, novinářů a neziskových organizací zaměřených na média přinesly celou řadu návrhů, kterak novináře v budoucnu lépe zabezpečit. Většina z nich je založena na přesvědčení, že novináře má smysl chránit nad rámec ochrany ostatních civilistů⁶⁴,“ píše Isabel Düsterhöft v časopisu *Utrecht Journal of International and European Law*.

„V dnešní době musí být diskutována otázka nové chráněné kategorie v humanitárním právu. Bezpečnost stávajících skupin, například členů zdravotnických služeb, je důležitá a neměla by být oslabena. Nemůžeme však kvůli tomu odmítnout chránit novináře tím nejlepším možným způsobem⁶⁵,“ vyjádřil se na pan-evropské konferenci mezinárodních vztahů ve Stockholmu Hilde Farthofer z univerzity v Marburgu.

Míru prospěchu jednotlivých profesí, které se přímo neúčastní boje, lze jen těžko v obecné rovině poměřovat. Humanitární právo ze své podstaty chrání především ty, kteří poskytují pomoc obětem konfliktů. Přesto je možné říci, že pozorujeme silící snahu poskytnout novinářům jako kategorii osob zvýšenou ochranu.

⁶⁴ DÜSTERHÖFT, Isabel: *The Protection of Journalists in Armed Conflicts: How Can They Be Better Safeguarded?* Utrecht Journal of International and European Law, 2013. Dostupné z: [file:///C:/Users/Gabriela/Downloads/37-37-1-PB%20\(12\).pdf](file:///C:/Users/Gabriela/Downloads/37-37-1-PB%20(12).pdf).

⁶⁵ FARTHOFER, Hilde: *Journalists in armed conflicts – Protection measures in the International Humanitarian Law*, projev prezentovaný na SGIR 7th Pan-European International Relations Conference, Stockholm, 2010.

Zároveň mezinárodní společenství zatím nenalezlo shodu nad formou, jak by toto zvláštní postavení mělo být zachyceno, a především nad konkrétními opatřeními, kterými by se mělo projevit.

V následujících kapitolách si přiblížíme jak úpravu zachycenou platným humanitárním právem, tak i další návrhy a iniciativy, jak stávající legislativu změnit nebo rozšířit. Skutečnost, že žádné z nich výrazným způsobem do postavení novinářů nezasáhly, naznačují, že přesvědčivý právní nástroj přijatelný pro různé aktéry ozbrojeného konfliktu zatím nebyl představen.

3 Ochrana novinářů v ozbrojeném konfliktu platným právem

Základním pramenem, který zachycuje právní postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu, je bezesporu ženevské právo ztělesněné Ženevskými úmluvami a jejich dodatkovými protokoly. V této kapitole se proto podrobněji zaměříme na to, jakou ochranu tyto dokumenty přináší a jaká kritéria nastavují pro to, aby konkrétní novinář tuto ochranu mohl čerpat. Bez ohledu na spekulace o dostatečnosti stávající platné úpravy zhodnotíme kriticky i její praktickou využitelnost a výzvy, které téměř půl století staré ženevské právo klade každému, kdo jej interpretuje.

Zároveň tato kapitola poukazuje na další právní prameny, jež se možné mezery ve využitelnosti ženevského práva snaží překlenout. Jde především o mezinárodní obyčejové právo. Zajímavým zdrojem interpretace jsou také dokumenty určené pro ozbrojené síly jednotlivých zemí, z nichž se v kapitole zaměřuji na příklad manuálu ozbrojených sil Velké Británie.

3.1 Ochrana válečných korespondentů

V mezinárodním ozbrojeném konfliktu mají „váleční korespondenti“ už velmi dlouho humanitárním právem přiznané zvláštní postavení. Základním principem je, že jsou civilisty (nikoli kombatanty), ale se zvláštním nárokem na status válečného zajatce⁶⁶ v případě zajetí nepřátelskými silami.

Toto tradiční postavení zakotvují už II. Haagské úmluvy z roku 1899⁶⁷ a k nim připojená Nařízení, která odkazují na „novinové korespondenty, reportéry, markytánky, dodavatele“ jako na „jednotlivce, kteří doprovázejí armádu, aniž by do ní přímo patřili“, a to „za předpokladu, že se mohou prokázat certifikátem od vojenských autorit armády, jíž doprovázeli“.

⁶⁶ v angličtině „Prisoner of War“ status, často se používá zkratka „POW“

⁶⁷ *Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní* z roku 1899. Čl. 13

Stejný princip byl vtělen do celé řady instrumentů humanitárního práva: IV. Haagské úmluvy (1907)⁶⁸, Ženevské úmluvy (1929)⁶⁹, Oxfordského manuálu (1880)⁷⁰; dokonce i slavný Lieber Code z roku 1863 hovoří o „editorech a reportérech žurnálů“ jako o osobách, které v případě zajetí mají získat status válečných zajatců⁷¹.

Ženevských úmluvy z roku 1949, které jsou dodnes hlavním pramenem humanitárního práva, upravují postavení válečných korespondentů v článku 4 III. Ženevské úmluvy:

A. Válečními zajatci ve smyslu této úmluvy jsou osoby spadající do některé z následujících kategorií, které upadly do moci nepřitele:

1. příslušníci ozbrojených sil některé ze stran v konfliktu, jakož i příslušníci milic nebo příslušníci dobrovolnických sborů, jež jsou součástí těchto ozbrojených sil;

2. příslušníci jiných milic a jiných dobrovolnických sborů (...)

3. příslušníci pravidelných ozbrojených sil, kteří se hlásí k vládě nebo k moci, kterou neuznává mocnost, která drží zajatce;

*4. osoby, které doprovázejí ozbrojené síly, nejsou však přímo jejich součástí, jako civilní členové posádek vojenských letounů, **váleční dopisovatelé, dodavatelé, příslušníci pracovních jednotek a služeb, majících na starosti péči o blaho ozbrojených sil, pod podmínkou, že k tomu dostali povolení od ozbrojených sil, které doprovázejí; tyto jsou povinny jim vydat k tomu účelu průkaz totožnosti podobný připojenému vzoru;***

Vládní experti, kteří připravovali text Ženevské úmluvy, tak přejali postoj, že status válečných zajatců náleží i některým explicitně jmenovaným skupinám osob, které jsou více či méně patří k ozbrojeným silám.⁷² Přímo z úmluvy vyplývá, že válečný korespondent je osoba, která doprovází ozbrojené síly, ačkoli není přímo jejich součástí. „Historicky, tak jako v obou světových válkách, byla blízkost korespondentů k ozbrojeným silám asociována také

⁶⁸ Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907. Čl. 13

⁶⁹ Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci z roku 1929. Čl. 81

⁷⁰ The Laws of War on Land (Oxford manual) z roku 1880. Čl. 22

⁷¹ Instruction for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieberův kodex), 1863. Odst. 50

⁷² International Committee of the Red Cross.: *Commentary on the Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War*. International Humanitarian Law - Treaties & Documents. Geneva, 12 August 1949. Dostupné z: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590018?OpenDocument>

tím, že korespondenti běžně nosili vojenské uniformy, bez ohledu na riziko, že budou zaměněni s vojáky,“ upozorňuje australský expert na humanitární právo Ben Saul.⁷³

Důležitou podmínkou statusu válečného korespondenta je povolení ozbrojených sil, které doprovází - ty jsou povinny vydat k tomu účelu průkaz totožnosti.

Jedním ze států, který označení novinářů prostřednictvím identifikační karty upravuje interními pravidly, je Velká Británie: „Novináři doprovázející britské ozbrojené síly se musí akreditovat...a jako akreditovaní váleční korespondenti budou nosit identifikační karty prokazující tuto autorizaci. Korespondenti také budou nosit rozlišující označení pro média, pokud se budou pohybovat s jednotkami v terénu.“⁷⁴

Vlastnictví průkazu však není podmínkou získání statusu válečného zajatce. Tou je pouze autorizace ozbrojených sil: „Po určitých diskusích byl původní stockholmský návrh, který držení identifikační karty činil absolutní podmínkou práva být posuzován jako válečný zajatec, modifikován a výsledný text Úmluvy je flexibilnější. Aplikace tohoto ustanovení je proto závislá na povolení doprovázet ozbrojené síly a identifikační průkaz slouží pouze jako důkaz.“⁷⁵

Novináři ani nemusí být explicitně označeni jako váleční korespondenti. „Výčet chráněných osob v článku 4 je demonstrativní a ustanovení může zahrnovat i další kategorie osob, které doprovázejí ozbrojené síly v konfliktu za podobných podmínek. Proto může každý novinář nebo člen mediálního personálu požívat této ochrany, pokud jinak splňuje podmínky.“⁷⁶

⁷³ SAUL, Ben: *The international protection of journalists in armed conflict and other violent situations*. In *Australian Journal of Human Rights*, 2008, s 99-139. Dostupné z: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2008/5.pdf>. Str. 103

⁷⁴ Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf. Odst. 26

⁷⁵ International Committee of the Red Cross: *Commentary on the Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War*. International Humanitarian Law - Treaties & Documents. Geneva, 12 August 1949. Dostupné z: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590018?OpenDocument>

⁷⁶ SAUL, Ben: *The international protection of journalists in armed conflict and other violent situations*. In *Australian Journal of Human Rights*, 2008, s 99-139. Dostupné z: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2008/5.pdf>. Str.103

V novodobém vývoji do kategorie válečných korespondentů podle většiny odborníků spadá kategorie „přidružených novinářů“. ⁷⁷ V případě pochybností, zda válečný korespondent má či nemá nárok na status válečného zajatce, musí být takovým člověkem zacházeno jako s válečným zajatcem, dokud o statusu nerozhodne příslušný soud. ⁷⁸

3.1.1 Základní elementy právní ochrany válečných korespondentů

Hlavní principy ochrany válečných zajatců spočívají v zachování základních lidských práv, která jsou zvláště důležitá nebo bývají v zajetí nejčastěji porušována. Upravují je III. Ženevské úmluvy ve své druhé části ⁷⁹. Patří k nim zásada lidského zacházení, zákaz represálií, ochrana osobnosti či zásada rovného zacházení.

V první řadě se dbá na ochranu života a zdraví zajatců – za vážné porušení Ženevských úmluv humanitární právo považuje „každý nezákonný čin nebo opomenutí ze strany mocnosti, v jejíž moci (váleční zajatci) jsou, které by měly za následek smrt nebo které by vážně ohrozily (jejich) zdraví“ ⁸⁰. Zdarma musí být válečným zajatcům poskytnuta veškerá lékařská opatření, která jejich zdravotní stav vyžaduje ⁸¹. Výslovně úmluvy zakazují tělesné mrzačení a lékařské pokusy na válečných zajatcích, což je pozůstatkem děsivé praxe nacistických experimentů na lidech za druhé světové války.

Úmluvy však myslí i na ochranu lidské důstojnosti válečných zajatců – nepřipouští zavražďování, urážky či jiné chování, které by je vystavilo ponížení. Podle komentáře Červeného kříže jsou tak zakázány například ponižující práce a v případě úmrtí musí být zajatci vypraven čestný pohřeb ⁸².

Ženám zaručují zacházení „se všemi ohledy příslušejícími jejich pohlaví“, a to minimálně stejně příznivé, jako s muži. Váleční zajatci neztrácí ani svou občanskou způsobilost, zachovávají si ji plně ve stejném rozsahu, jak jim náleží v okamžiku zajetí. ⁸³

⁷⁷ Blíže popisuje kapitola 1.1.2. této práce.

⁷⁸ Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949. Čl. 5 (2)

⁷⁹ Tamtéž, čl. 12 – 16

⁸⁰ Tamtéž, čl. 13

⁸¹ Tamtéž, čl. 15

⁸² International Committee of the Red Cross:: *Commentary on the Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War*. International Humanitarian Law - Treaties & Documents. Geneva, 12 August 1949. Dostupné z: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590018?OpenDocument>

⁸³ Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949. Čl. 14

Zásada rovného zacházení potom zakazuje jakékoli nepříznivé rozlišování mezi válečnými zajatci na základě rasy, národnosti, náboženství, politického přesvědčení nebo jiného důvodu, založeného na podobném znaku.⁸⁴

Explicitní zařazení válečných korespondentů mezi ty, kteří mají nárok na status válečného zajatce, bývá častou odpovědí na volání po zvláštní ochraně novinářů. Odpůrci dalších opatření jednoduše podotýkají, že zvláštní ochrana již existuje a je ztělesněna mimo jiné článkem 4 (A). Pro novináře je však ochrana tímto článkem trochu dvousečný meč.

Status válečného zajatce sice poskytuje jasné záruky v případě zadržení, na druhou stranu tak nabízí velmi snadnou cestu, jak novináře legálně zadržovat až do konce konfliktu a tím je de facto umlčet. Pokud do zajetí upadnou nezávislí novináři (nikoli váleční korespondenti), mají šanci na brzké propuštění, pokud – a to je ve většině případů pravděpodobné – nepředstavují pro ozbrojené síly závažné bezpečnostní riziko.

Obecně nedává účel zřízení statutu válečného zajatce - tedy zmenšení bojových kapacit nepřítele a zmírnění přímé vojenské hrozby - vůči novinářům velký smysl. Těžko lze o novinářích, byť přímo doprovázejí ozbrojené složky, uvažovat jako o hrozbě v tomto duchu. Dnešní „přidružení novináři“, jejichž přítomnost na válečném poli je spíše jakousi úlitbou ozbrojených sil vůči požadavku veřejnosti být informována o průběhu konfliktu, mohou sotva představovat vojenskou posilu a jejich zajetí jakékoli poškození nepřítele.

3.2 Postavení „nezávislých“ novinářů podle platného humanitárního práva

Vedle článku 4 třetí Ženevské úmluvy existuje v základních dokumentech už jen jedna zmínka o novinářích. Najdeme ji v článku 79 Dodatkového protokolu I. Ten považován za klíčový z hlediska ochrany „nezávislých“ novinářů. Ne však proto, že jejich situaci výrazně měnil, je především stěžejním instrumentem pro výklad rozsahu ochrany žurnalistů, kteří se v oblasti ozbrojeného konfliktu pohybují:

Opatření na ochranu novinářů

Novináři plnící nebezpečné profesionální úkoly v oblastech ozbrojeného konfliktu budou považováni za civilní osoby ve smyslu článku 50 odstavec 1.

⁸⁴ Tamtéž, čl. 16

Jako takoví budou chráněni Úmluvami a tímto Protokolem za předpokladu, že nepodniknou žádné akce neslučitelné s jejich statusem civilních osob, přičemž není dotčeno právo válečných dopisovatelů akreditovaných u ozbrojených sil na požívání statusu ve smyslu článku 4 A), 4) Třetí úmluvy.

Mohou dostat osobní průkaz podle vzoru uvedeného v příloze II k tomuto Protokolu. Tento průkaz, který bude vydán vládou státu, jehož příslušníkem novinář je, nebo na jehož území má trvalé bydliště nebo na jehož území je umístěna informační agentura, která jej zaměstnává, bude potvrzovat jeho status novináře.

Novináři účastníci se pracovní mise v oblasti ozbrojeného konfliktu jsou civilisty ve smyslu článku 50, par. 1 Protokolu I⁸⁵. Jinými slovy, novinář, který je nepochybně civilistou, svůj status neztratí tím, že vstoupí na území ozbrojeného konfliktu v rámci pracovní mise, a to ani tehdy, když ozbrojené síly doprovází nebo využívá jejich logistického zázemí a podpory⁸⁶. Odstavec 1 článku 79 tedy nevytváří žádné nové právo, pouze objasňuje a potvrzuje již platné právo, které se vztahuje na novináře vykonávající svou práci v oblasti ozbrojeného konfliktu, aniž by byl akreditován jako válečný korespondent ve smyslu třetí Ženevské úmluvy.

Už na samotné diplomatické konferenci, která Dodatkový protokol v tomto znění přijímala, však bylo zřejmé, že formulace prvního odstavce není zcela uspokojivá. Novináři na pracovní misi v oblasti ozbrojeného konfliktu by neměli být jen „považování“ za civilisty, protože podle článku 50 už civilisty jsou. Jde tedy o ustanovení pouze deklaratorní.

Zároveň druhý odstavec nepřímě objasňuje status válečného korespondenta chráněného článkem 4A (4) třetí Ženevské úmluvy – je též civilistou.

⁸⁵ Civilistou je podle Ženevských úmluv a Protokolů každý, kdo není členem ozbrojených sil nebo jiné bojové skupiny.

⁸⁶ PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3257

V každém případě však není novinářem ve smyslu článku 79 ten, kdo má jako člen ozbrojených sil funkci spojenou s informacemi uvnitř ozbrojených sil. Taková osoba sdílí osud všech ostatních členů ozbrojených sil.⁸⁷

3.2.1 Ochrana v rámci „nebezpečné pracovní mise“

Předmětem diskuse se může stát, co je rozuměno „nebezpečnou pracovní misí v oblasti ozbrojeného konfliktu“. Každá pracovní (profesionální) aktivita vykonávaná v oblasti ovlivněné bojovými akcemi je však nebezpečná už pouhou svou podstatou a vztahuje se proto na ní tato ochrana. Není nutné udávat přesné geografické vymezení takové „oblasti ozbrojeného konfliktu“, ať už z pohledu právního nebo praktického.

Koncept „pracovní mise“ podle komentáře zahrnuje všechny aktivity, které běžně spadají do novinářské profese v širším smyslu: být na place, dělat rozhovory, dělat si poznámky, pořizovat snímky nebo videozáznamy, záznamy zvuku atd. a předávat je svým novinám či agentuře. V dnešním kontextu bychom pak zcela jistě mohli v duchu účelu ustanovení připojit celou řadu dalších aktivit a činností.

Novinář na nebezpečné pracovní misi je tedy civilistou a požívá ochranu garantovanou civilistům relevantními ustanoveními mezinárodního humanitárního práva. Druhá věta článku 79 rozvíjí právní důsledky postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu. „Taková ochrana je uplatňována ve dvou faktických situacích, které podléhají pravidlům mezinárodního humanitárního práva. Jednak požívá novinář, který je přímo vystaven nebezpečí na válečném poli, právní ochrany garantované Ženevskými konvencemi, Opčním protokolem I a obyčejovým právem – stejně jako jakýkoli jiný civilista nesmí být cílem útoku atd. Novinář, který se dostane do moci Strany konfliktu, zůstává předmětem ochrany práva aplikovaného na civilisty jako takové, v souladu se čtvrtou Ženevskou úmlouvou.“⁸⁸

3.2.2 Ztráta ochrany při „akci neslučitelné se statusem civilních osob“

Článek 79 zároveň zdůrazňuje podmínku, která se na novináře dožadující se ochrany dle humanitárního práva vztahuje – že „nepodniknou žádné akce neslučitelné s jejich statusem

⁸⁷ Tamtéž, odst. 3262

⁸⁸ Tamtéž, odst. 3267 a n.

civilních osob“. Pro civilisty obecně přitom existuje v Opčním protokolu následující podmínka: „Civilisté požívají ochrany této části, pokud a v čase po který se přímo nezúčastňují boje“⁸⁹. Protože článek 79 používá odlišně formulovanou podmínku ochrany, je zřejmé, že ji chtěl vztáhnout na širší spektrum situací, než jen na přímou účast na bojích. Výsledkem však je, že ustanovení trpí další nedokonalostí, která znesnadňuje jeho aplikaci. Podmínka uvedená v článku 51 se totiž vztahuje na ochranu civilisty humanitárním právem, nikoli jeho civilní status:

„Civilní osoby požívají ochrany poskytované tímto oddílem s výjimkou případu, kdy se přímo účastní nepřátelských akcí a po dobu těchto akcí.“⁹⁰

Legální definice „přímé účasti na nepřátelské akci“ neexistuje, podle výkladu Červeného kříže však jde o situace, kdy jsou zároveň splněny tyto podmínky:

1. jednání (akt) musí mít pravděpodobně nepříznivý vliv na vojenské operace či vojenské schopnosti strany konfliktu nebo alternativně způsobit smrt nebo zranění osob chráněných před přímým útokem nebo zničení stejně chráněných objektů;

2. musí existovat příčinná souvislost mezi jednáním (aktem) a škodou, která je následkem takového jednání nebo je následkem koordinované vojenské operace, jejíž je dané jednání nedílnou součástí;

3. jednání musí být učiněno takovým způsobem, aby přímo vyvolalo požadovaný následek na podporu jedné strany a k újmě strany druhé.⁹¹

V okamžiku, kdy se civilista začne přímo účastnit bojů, ztrácí ochranu, která vyplývá z jeho statutu a stává se tak legitimním cílem (po ukončení přímé účasti ochranu znovu nabývá). Neznamena to však, že ztrácí samotný status civilisty. Už z podstaty jazykového výkladu zůstávají civilisté, kteří svou povinnost vyvarovat se přímé účasti na bojích poruší, stále civilisty⁹².

⁸⁹Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977. Čl. 51, odst. 3

⁹⁰ Tamtéž

⁹¹ NILS, Melzer. ICRC. Interpretative guidance on the notion of Direct participation in hostilities under international humanitarian law, Ženeva, 2009. Dostupné z: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>. Str. 46

⁹²„Civilisté, kteří nedbají povinnosti nebo zákazu, který se na ně vztahuje, neztrácejí svá práva...“ FLECK, Dieter; BOTHE, Michael: *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford University Press, 2008. Čl. 502, odst. 12); „...síla může být použita proti civilistům, kteří se aktivně účastní bojů...“ (Odst. 10)

Snaha zahrnout „přímou účast na bojích“ do situací, které ohrožují civilní status novináře, a tudíž suspendují jeho právní ochranu, proto vede do slepé uličky. Komentář k Dodatkovému protokolu I. se však přes tento legislativní nedostatek překlenuje velmi snadno, když konstatuje, že „*je docela jasné, že v případě jakékoli přímé účasti na bojích ztrácí⁹³ po dobu trvání takové účasti imunitu, kterou požívají jako civilisté*“.⁹⁴ Tato verze odpovídá ustálenému výkladu i všem zásadám zdravého rozumu – nezbývá tedy než konstatovat, že „přímá účast na bojích“ je a má být chápána jako porušení podmínky ochrany novinářů dle mezinárodního práva.

Známe i další situace, kdy novinář riskuje ztrátu efektivní ochrany – „pokud bezprostředně následuje vojenskou jednotku účastníci se akce nebo pokud se dostane příliš blízko vojenskému cíli, neboť obojí je legitimním důvodem pro útok. Podobně nosí-li oblečení, které příliš nápadně připomíná uniformu, zapříčiní tím riziko podobné povahy. Ve všech těchto případech proto novinář jedná na vlastní nebezpečí: pokud se takovou cestou vystavuje nebezpečí, ztrácí ochranu *de facto*. Po bojující straně nelze rozumně požadovat, aby šetřila jednotlivce, kterého nelze identifikovat jako novináře, resp. jako chráněnou osobu.“⁹⁵

V žádném případě pak uplatnění článku 79 neznamena, že v přítomnosti novináře mají bojující strany ukončit boj proto, aby novinář mohl bezpečně vykonávat svou práci.⁹⁶

3.2.3 Identifikace nezávislého novináře

V posledním odstavci hovoří článek 79 o identifikační kartě novináře. Ta ale není podmínkou pro uplatnění ochrany podle mezinárodního humanitárního práva: „Slouží především jako potvrzení jeho statusu novináře. Taková karta je prostředkem dokazujícím status v případě, kdy je to nezbytné, především je-li zadržen nebo zajat.“⁹⁷ V každém případě

⁹³ novináři – pozn. autorky

⁹⁴ PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3268

⁹⁵ Tamtéž, odst. 3269

⁹⁶ V tomto bodě lze spatřovat rozdíl oproti jiné již zmíněné chráněné kategorii osob – humanitárních pracovníků. Těm garantují Ženevské úmluvy nepřímo ochranu tak, že příkazují stranám konfliktu umožnit, nebo dokonce zajistit průběh tzv. pomocných operací.

⁹⁷ PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z:

novináře ale chrání i presumpce ochrany civilistů – s každým by mělo být zacházeno jako s civilistou, pokud existuje pochybnost, zda jím je či není. Článek 79 však neukládá povinnost podobnou kartu nosit⁹⁸.

Nakonec článek hovoří o instituci, která identifikační kartu vydává. Otázkou je, zda příslušným institucím vzniká povinnost kartu vydat a novinářům naproti tomu nárok kartu požadovat:

„Jelikož status novináře není v Protokolu I definován, státy budou relevantní kritéria definovat podle jejich národních pravidel či praxe. V tom je určitá míra uvážení. V případech, kdy určitý novinář tato státem upravená kritéria naplňuje, má potom stát povinnost kartu vydat.⁹⁹“

Je třeba zdůraznit, že článek 79 váže vydávání identifikační karty výlučně na orgány státu. Nezakládá tedy absolutně žádnou platformu pro autorizaci novinářů v rámci nadstátních organizací.

Pokud jde o formu identifikační karty, v příloze II Dodatkový protokol uvádí její návrh, který by státy měly brát v potaz především co do obsahu: „Je zřejmé, že karta musí obsahovat všechny informace upřesněné v návrhu... Národní autority mají právo přidat místní jazyk/jazyky k pěti základním jazykům¹⁰⁰ uvedeným na návrhu a je velmi žádoucí, aby tak učinily. Naopak mohou jeden z pěti jazyků v návrhu vynechat, pokud v praxi neexistuje nutnost jej zahrnout.¹⁰¹“

Otázkou je, zda držení podobné identifikační karty vydané orgány státu (popřípadě instituce, kterou k tomu stát zmocní) nemůže v praxi vést k záměně nezávislých novinářů s válečnými korespondenty, kteří využívají podobnou formu autorizace. Identifikace novinářů na základě karty je přitom nejvíce pravděpodobná v situaci, kdy se stanou válečnými zajatci.

http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3272

⁹⁸ Tamtéž, odst. 3273: „Opomenutí kartu držet nesmí nijak poškodit novináře v moci strany konfliktu.“

⁹⁹ Tamtéž, odst. 3274

¹⁰⁰ angličtina, arabština, španělština, francouzština, ruština – pozn.autorky

¹⁰¹ PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false. Odst. 3277

V takovém případě je eventuelní záměna statusu nechrání, naopak jim může s ohledem na výše zmíněné okolnosti přitížit.

3.3 Ochrana novinářů v interním konfliktu

V situaci ozbrojeného konfliktu vnitrostátního charakteru¹⁰² se na pozici novinářů hledí obdobně, jako v konfliktu charakteru mezinárodního. Ženevské úmluvy ani Dodatkový protokol II.¹⁰³, které jsou primárním pramenem práva ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, sice žádnou úpravu týkající se civilních novinářů neobsahují, zachycuje ji však obyčejové mezinárodní humanitární právo.

Společný článek 3 Ženevských úmluv se vztahuje na ozbrojený konflikt, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran. Stanoví, že „s osobami, které se přímo neúčastní nepřátelství (...) bude se za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoliv nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoliv jiném, obdobném znaku.“

Podobně i Dodatkový protokol II uvádí, že jak civilní obyvatelstvo, tak jednotlivé civilní osoby (čili i novináři) požívají všeobecné ochrany proti nebezpečím, které mohou vzniknout v důsledku vojenských operací – ochranu požívají v případě, pokud se přímo neúčastní nepřátelských akcí.

¹⁰² respektive jiného než mezinárodního ozbrojeného konfliktu, anglicky „non-international armed conflict – NIAC

¹⁰³ *Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977* (Čl. 1: „1. Tento Protokol, který rozvíjí a doplňuje společný článek 3 Ženevských úmluv z 12. srpna 1949 a nemění existující podmínky jeho aplikace, se bude vztahovat na všechny ozbrojené konflikty, které nejsou obsaženy v článku 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a k nimž dochází na území Vysoké smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a disidentskými ozbrojenými silami nebo jinými organizovanými ozbrojenými skupinami vykonávajícími pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí jejího území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat tento Protokol. 2. Tento Protokol nebude aplikován v případě vnitřních nepokojů a napětí, jako jsou vzpoury, izolované a sporadické násilné činy a ostatní činy podobné povahy, které se nepovažují za ozbrojené konflikty“)

3.3.1 Obyčejové mezinárodní humanitární právo

Mnohem příměji otázky ochrany novinářů reflektuje právo obyčejové. Jeho pravidla eviduje a průběžně zveřejňuje Mezinárodní výbor Červeného kříže (dále ICRC¹⁰⁴) v Mezinárodní revue¹⁰⁵.

Pravidlo 34 stanoví, že:

*Civilní novináři vykonávající profesionální úkoly v oblastech ozbrojeného konfliktu musí být respektováni a chráněni, pokud se přímo nezúčastní bojové činnosti.*¹⁰⁶

Pravidlo vychází z mezinárodní praxe uplatňované ještě před přijetím obou Dodatkových protokolů. „Brazílie v roce 1971 a Spolková republika Německo v roce 1973 uvedly před Třetím výborem valného shromáždění OSN, že novináři jsou chráněni jako civilisté na základě principu rozlišení. Komise OSN za Pravdu v El Salvadoru posoudila vraždu čtyř holandských novinářů doprovázených členy FMLN, kteří byli napadeni jednotkou salvadorských ozbrojených sil, jako porušení mezinárodního humanitárního práva,“ popisuje ICRC u bližšího výkladu pravidla 34¹⁰⁷.

Odkazuje také na Memorandum o porozumění aplikace Mezinárodního humanitárního práva mezi Chorvatskem a Socialistickou federální republikou Jugoslávie a další dokumenty, které promítají explicitní povinnost respektovat a chránit novináře i do vnitrostátního ozbrojeného konfliktu¹⁰⁸.

Zároveň ICRC upozorňuje na praxi, která zaručuje novinářům širší ochranu, než nutnost vyvarovat se útokům proti nim: „V roce 1996 valné shromáždění OSN vyzvalo všechny strany konfliktu v Afghánistánu „zabezpečit ochranu“ zástupců médií. Další praxe navrhuje opatření, která mají odradit novináře od vykonávání jejich profesionální činnosti. Například v roce 1998 vyzvalo Valné shromáždění strany ozbrojeného konfliktu v Kosovu,

¹⁰⁴ International Committee of the Red Cross

¹⁰⁵ „Mezinárodní revue Červeného kříže je periodicky vydávána Mezinárodním výborem Červeného kříže. Jejím účelem je reflektovat humanitární právo, politiku a jednání v konfliktech a jiných situacích hromadných ozbrojených násilností. Snaží se, jako specializovaný časopis pro humanitární právo, prosazovat znalost, kritickou analýzu a rozvoj práva a přispívat k prevenci porušování pravidel chránících základní hodnoty a práva.“ (International Committee of the Red Cross: *International Review of the Red Cross*, díl 87, č. 857, březen 2005. Dostupné z http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/Customary_IHL.pdf. Str. 2)

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 7

¹⁰⁷ International Committee of the Red Cross: *Customary International Humanitarian Law*, Volume II, 2005 Cambridge University Press. Dostupné z: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>. Kapitola 10, odst. 22

¹⁰⁸ tamtéž

aby se vyvarovaly obtěžování a zastrašování novinářů. V roce 1995 Komise OSN pro lidská práva odsoudila útoky, odvetná opatření, únosy a další akty násilí proti zástupcům mezinárodních médií v Somálsku.¹⁰⁹

Důležité je vyzdvihnout, že za další akty násilí byly považovány mimo jiné policejní násilí, výhrůžky právním stíháním a vystavení ponižujícím kampaním.¹¹⁰

Obyčejové právo pochopitelně garantuje novinářům také další práva náležící obecně civilistům. Pokud jsou například obviněni ze špionáže, nesmí být svévolně zadrženi (pravidlo 99) a mají nárok na spravedlivý proces (pravidlo 100).

3.4 Otázka ochrany novinářů v dokumentech ozbrojených sil

Jedním z mála států, kteří se rozhodli k problematice ochrany novinářů v ozbrojených konfliktech jasně postavit, je Velká Británie. V roce 2006 vydalo Ministerstvo obrany *Zelenou knihu*¹¹¹.

„Pokrývá praktická opatření, která umožňují novinářům informovat o operacích, a také plány Ministerstva obrany, aby určitý počet novinářů ozbrojené síly doprovázel,“ píše se v předmluvě. „Ve zkratce dokument zodpovídá, co mohou editoři očekávat od Ministerstva a Ministerstvo od médií.“ Na přípravě *Zelené knihy* se podílela celá řada respektovaných novinářských sdružení i zástupci nejvýznamnějších televizních stanic jako je BBC nebo Sky News.¹¹²

Cíle si publikace kladla vskutku ambiciózní. Mimo jiné stanovila, že „před a během každého vojenského úkolu budou editoři a novináři informováni tak, jak bude třeba na

¹⁰⁹International Committee of the Red Cross: *Customary IHL database*, výklad pravidla 34 (Respect for and protection of journalists). Dostupné z https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule34. Odst. 2

¹¹⁰ International Committee of the Red Cross: *Customary International Humanitarian Law*, Volume II, Cambridge University Press, 2005. Dostupné z: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>, kapitola 10, para. 43

¹¹¹ Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf

¹¹²Organizace, které se na přípravě podílely: The Newspaper Publishers Association, The Newspaper Society, National Union of Journalists, The British Broadcasting Corporation, Independent Television News, Sky News, The Scottish Daily Newspaper Society, The International News Safety Institute, The Independent Defence Media Association, The Society of Editors, The Press Association.

různých úrovních a místech, aby bylo dosaženo pravidelného a upřímného toku informací... a aby britská i mezinárodní veřejnost plně držela krok se všemi pokroky a událostmi.¹¹³«

Méně přívětivě vůči novinářům už znějí pasáže o konkrétních cenzorských opatřeních, které ozbrojené síly smějí využít: „Novináři mohou být požádáni, aby předložili své materiály k bezpečnostní kontrole a nepublikovali operačně citlivé informace, které získali jako členové vojenské jednotky bez zvláštního povolení velitele. Navíc budou muset souhlasit, že bez předchozího souhlasu Ministerstva nebudou nikdy v budoucnu pokrývat události ze strany protivníka.¹¹⁴«

Vůbec poprvé se podobný dokument zabývá otázkou bezpečnosti novinářů: „Ministerstvo a ozbrojené síly budou usilovat o to, aby poskytlí tolik zázemí i informací, kolik jen bezpečnostní a operativní omezení dovolí. Bude-li nutné využít bezpečnostních kontrol, Ministerstvo ve spolupráci s editory nalezne takový systém, který bude férový a aplikovaný pouze v zájmu národní a mezinárodní bezpečnosti.¹¹⁵«

Zelená kniha uznává právo novinářů volně se pohybovat v zóně vojenských operací a zprostředkovávat informace o tamním dění veřejnosti. „Je ale důležité pochopit, že toto neukládá žádnou zvláštní povinnost ozbrojeným silám Spojeného království chránit jednotlivce nebo objekty nad míru, v jaké jsou stanovena práva civilistů v konfliktních zónách dle Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů.¹¹⁶«

Tímto i dalšími ustanoveními se Ministerstvo jasně vymezuje proti povinnosti ozbrojených sil poskytovat novinářům, byť doprovázejícím vojáky, zvláštní ochranu. Vítaným krokem národní legislativy je však fakt, že otázka bezpečnosti novinářů má být jako jedna z nejpodstatnějších diskutována před každou plánovanou vojenskou operací. Vznáší také požadavek patřičného tréninku pro každého novináře, který na válečné pole vstoupí. Ten však není závazný.

¹¹³Ministry of Defence: Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8), 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf. Str. 3

¹¹⁴ Tamtéž, str. 15

¹¹⁵ Tamtéž, str. 5

¹¹⁶ Tamtéž, str. 4

4 Ochrana novinářského zázemí jako civilních objektů

Ochrana civilních objektů je možná nejsilnější bezpečnostní instrument, který novináři těžší ze svého postavení civilistů v ozbrojeném konfliktu. Přestože tento nástroj jednoznačně patří k formám ochrany, které novinářům (a civilistům obecně) poskytuje platné humanitární právo, rozhodla jsem se o něm pro jeho rozsah a specifika pojednat ve zvláštní kapitole.

V její druhé části přibližuji několik konkrétních situací, v nichž hrál princip rozlišení vojenských a civilních objektů. Zejména rozhodování Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v případě bombardování Srbské rozhlasové a televizní stanice představuje jeden z klíčových precedentů humanitárního práva pro posuzování obdobných situací.

4.1 Vojenské a civilní objekty podle mezinárodního humanitárního práva

Jak rané humanitární právo, tak i jeho aktuálně platné prameny považují za jeden ze základních stavebních kamenů princip rozlišení. Ten se vztahuje na osoby (nutnost rozlišovat komatanty od civilistů), ale také neživé objekty.

Vojenské objekty mohou být za určitých okolností terčem útoku, ty civilní nikdy. Vymezeny jsou v Dodatkovém protokolu I negativně jako „všechny objekty, které nejsou vojenské¹¹⁷“.

„Objektem“ se v humanitárním právu rozumí „něco, co je viditelné a má hmotnou podobu¹¹⁸“. Může se tedy jednat o budovy, které jsou využívány jako zázemí novinářů (sídlo televizní stanice, ale i hotel, v němž mají novináři základnu), a také jednotlivé předměty a nástroje patřící k novinářskému vybavení (kamery, fotoaparáty, satelitní přijímače aj.).

„Vojenské objekty“ definuje Dodatkový protokol jako „ty objekty, které svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představují účinný příspěvek k vojenským akcím

¹¹⁷ *Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977*, Čl. 52, odst. 1

¹¹⁸ PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false, Čl. 2007

a jejichž celkové nebo částečné zničení, obsazení nebo neutralizace poskytuje za daných okolností zjevnou vojenskou výhodu¹¹⁹. Obě podmínky – účinný příspěvek k vojenským akcím i zjevná vojenská výhoda – přitom musí být dány kumulativně.

Součástí rozhlasového, televizního nebo jiného novinářského vybavení tedy jsou civilními objekty. I v případě, že jsou tato zařízení v zóně konfliktu, nepřítel je povinen je jako civilní posuzovat (při pochybnostech platí presumpce „civilnosti“¹²⁰) a v nejzazším případě se řídit ustanoveními o předběžném opatření při útoku¹²¹.

4.2 Novinářské objekty jako legitimní vojenský cíl

Ochrana novinářských objektů však - tak jako ochrana jakéhokoli jiného civilního objektu - není absolutní. Mohou se stát předmětem útoku, pokud splní podmínky definice vojenského objektu.

Podle A. Balguy-Galloise zůstává rozsah objektů, které mohou za určitých okolností být chápány jako vojenské, i v dnešní éře „vojenské války“ (oproti „totální válce“) obrovský: „Civilní objekty (lodě, letadla, vozidla, budovy) poskytující zázemí vojenskému personálu,

¹¹⁹ *Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977, Čl. 52, odst. 2*

¹²⁰ „V případě pochybnosti, zda se objekt, který je obvykle určen pro civilní účely, jako je místo pro konání bohoslužeb, dům nebo jiné obydlí nebo škola, užívá k účinné podpoře vojenských akcí, se předpokládá, že tento objekt není využíván k podpoře vojenských akcí.“ (*Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977, Čl. 52 odst. 3*)

¹²¹ 2. Pokud jde o útoky, je třeba učinit tato preventivní opatření:

a) ti, kteří plánují útok nebo o něm rozhodují:

i) učiní vše možné, aby si ověřili, že cílem útoku nejsou civilní osoby, ani objekty civilního rázu, ani předměty zvláštní ochrany, ale že to jsou vojenské objekty ve smyslu odstavce 2 článku 52 a že není zakázáno v souladu s ustanoveními tohoto Protokolu na ně útočit;

ii) učiní veškerá možná preventivní opatření při volbě prostředků a způsobů útoku s cílem zabránit, a v každém případě maximálně omezit náhodné ztráty na životech civilních osob, na počtu zraněných civilních osob a poškození objektů civilního rázu;

iii) nezahájí útok, u něhož se dá předpokládat, že způsobí náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu;

b) útok bude odvolán nebo přerušeno, stane-li se zřejmým, že objekt není vojenským objektem nebo podléhá zvláštní ochraně nebo že by útok mohl způsobit náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu;

c) je třeba vydat v náležitém časovém předstihu a působivými prostředky varování před útoky, které mohou postihnout civilní obyvatelstvo, ledaže to okolnosti nedovolí.

(*Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977, Čl. 57*)

vybavení, zásobám nebo takové, které z jakéhokoli důvodu představují zjevnou výhodu vojenskému úsilí nekompatibilní s jejich statusem, jsou legitimními vojenskými cíli.¹²²“

Stejně tak mohou být oprávněnými vojenskými cíli i objekty, které jsou využívány jak civilisty, tak i komatanty: „Civilní objekty (cesty, železnice) dočasně využívané k vojenským účelům nebo vytížené oběma – civilisty i armádou – jsou legitimními cíli. Proto byla 27. března 2003 koaličními silami dvakrát bombardována budova Ministerstva informací v Bagdádu, přestože bylo známo, že v ní sídlí i pobočky mezinárodních médií,¹²³“ píše Balguy-Gallois.

Haagská úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954 dokonce přímo zařadila „vysílací stanice“ mezi vojenské objekty¹²⁴.

Při rozlišování civilních a vojenských objektů je třeba důsledně posuzovat časové hledisko. Dodatkový protokol I. vyžaduje splnění podmínek definujících vojenský objekt „za daných okolností“. Není tedy možné útočit na cíl, který představoval zjevnou vojenskou výhodu v minulosti, ale v okamžiku útoku tomu tak již není. Totéž samozřejmě platí i naopak – objekt svou podstatou civilní může v danou chvíli představovat účinný příspěvek k vojenské akci a být tak legitimním objektem vojenským.

Časové hledisko bylo důležitým kritériem například v případě posuzování výše zmíněného útoku armády USA na hotel v Bagdádu: „8. dubna 2003, poté, co americký tank ostřeloval hotel Palestina, místo, kde se srocovali mezinárodní novináři, vypověděl mluvčí Ministerstva obrany USA, že hotel byl již 48 hodin vojenským cílem, protože se v něm scházeli iráčtí funkcionáři.¹²⁵“

¹²² BALGUY-GALLOIS, Alexandre: *The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict*. In *International Review of the Red Cross*. March 2004, Vol. 86, No. 853, str. 37-67, 2004. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/24342/11751566921IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf/IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf

¹²³ BALGUY-GALLOIS, Alexandre: *The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict*. In *International Review of the Red Cross*. March 2004, Vol. 86, No. 853, str. 37-67, 2004. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/24342/11751566921IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf/IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf

¹²⁴ Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu, Haag, 1954. Dostupné z http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. Čl. 8 (1) (a)

¹²⁵ MARI, Jean-Paul: *Two Murders and a Lie*, Reporters Without Borders, 2004. Dostupné z: http://en.rsf.org/IMG/pdf/iraq_report.pdf. Str. 14

V souvislosti s útoky na novinářské objekty bývá také diskutována otázka, zda i samotná náplň novinářské činnosti může být považována za důvod, proč je daný objekt (nejčastěji budova) považován za vojenský. Mohou média, která otevřeně podporují jednu z válčících stran, představovat účinný příspěvek k vojenským akcím? A může zároveň potlačení této propagandy představovat zjevnou vojenskou výhodu? Podobné otázky byly mnohokrát řešeny v souvislosti s celou řadou konkrétních případů a situací.

„V červenci 2012 bombardovalo NATO satelitní talíře libyjské státní televize Al-Jamahiriya, při čemž zabilo tři její pracovníky a dalších 21 zranilo. V červnu 2012 proběhl útok na budovu pro-assadovské televizní stanice Al-Ikhbatiyah v Damašku. A konečně v listopadu 2012, v rámci osmidenního konfliktu, zaútočily izraelské obranné síly (IDF) na tři mediální domy,“ píše Nina Burri ve své knize *„Bravery or Bravado? The Protection of News Providers in Armed Conflict“*¹²⁶. Tyto a další útoky byly podle ní ve většině případů přiznány jako „úmyslné míření na novináře za účelem umlčení propagandistické mašinérie nepřítele“. Podívejme se blíže na konkrétní situace z novodobých ozbrojených konfliktů.

4.2.1 Bombardování Srbské rozhlasové a televizní stanice (RTS) v Bělehradě

Nejproslulejším a v rámci mezinárodního práva důkladně řešeným případem je bombardování srbské televizní a rádiové stanice RTS ozbrojenými složkami NATO v roce 1999. Zemřelo při něm 16 civilistů a stejný počet osob vyvázl se zraněním. NATO tehdy přiznalo, že šlo o cílený útok, a že tedy budova stanice byla považována za vojenský objekt.

Záměrem útoku bylo podle stanoviska aliance narušení propagandistického aparátu Federální republiky Jugoslávie. NATO tedy argumentovalo tím, že vysílání stanice šířilo nenávist a propagandu pod přímou kontrolou vojenských sil a představovalo tak přímou vojenskou podporu¹²⁷. Na tiskové konferenci zmínili představitelé NATO jako další důvod bombardování i skutečnost, že budova disponovala několika víceúčelovými satelitními talíři, které byly využívány v rámci sítě národního velení¹²⁸. Útok měl přispět k rozložení

¹²⁶ BURRI, Nina: *Bravery or Bravado? The Protection of News Providers in Armed Conflict*, Hotei Publishing, 2015. Str. 287

¹²⁷ Amnesty International: *Collateral Damage” or Unlawful Killings? Violations of the Laws of War by NATO during Operation Allied Force*, 2000. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/018/2000/en/e7037dbb-df56-11dd-89a6-e712e728ac9e/eur700182000en.pdf>. Str. 44

¹²⁸ Tamtéž

propagandistické mašinérie, jež byla nepostradatelnou součástí Miloševićova kontrolního mechanismu.

Amnesty International ve výzkumné zprávě, která analyzovala mimo jiné útok na stanici RTS, konstatovala, že tento útok zakládá válečný zločin: „Narušení vládní propagandy může pomoci podlomit morálku civilních obyvatel a ozbrojených sil...ospravedlnění útoku na civilní zařízení z těchto důvodů ale posouvá význam pojmů "účinně přispívat k vojenské akci" a "zjevnou vojenskou výhodu" za přijatelné meze výkladu.¹²⁹“

Situaci se poté zabýval Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (dále ICTY¹³⁰). Komise tribunálu se shodla s úsudkem Amnesty International a dalších odborníků¹³¹ v tom, že samotná propaganda není dostatečným motivem k ospravedlnění útoku namířenému proti médiím, které ji vysílají. „Pokud šíření propagandy pouze generuje podporu válečného úsilí, nejedná se o legitimní cíl.¹³²“

Komise nicméně uznala stanici RTS jako vojenský cíl na základě argumentu, že byla vojenskými silami Jugoslávie využívána také jako řídicí a komunikační středisko: „Pokud byl útok na RTS součástí obecnějšího útoku, který byl zaměřen na narušení komunikační sítě, tak byl právně přípustný.¹³³“

„NATO argumentovalo jednoduše tím, že vybavení stanice RTS bylo objektem dvojího využití, když ho popsalo jako velmi silný a odolný komunikační systém pro velení a kontrolu. Více než sto radiových vysílacích stanovišť po celé zemi mohlo sloužit armádě a naopak armádní systém mohl být poskytnut pro komerční užití¹³⁴,“ vysvětluje Nina Burri.

¹²⁹ Tamtéž, str. 45-46

¹³⁰ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

¹³¹ George H. Aldrich, bývalý vedoucí americké delegace na Ženevské diplomatické konferenci, v roce 1999 napsal: „Zařízení televizního vysílání obvykle svou povahou, účelem nebo umístěním účinně nepřispívá k vojenské akci, mohlo tak nicméně učinit, pokud bylo použito alespoň nějakou dobu pro vojenské účely, například podávání zpráv vojenským silám. Na druhou stranu, pokud televizní studia takto použita nebyla a stala se předmětem útoku jen proto, že šířila propagandu směrem k civilnímu obyvatelstvu, včetně do očí bijících lží o ozbrojeném konfliktu, tak by bylo otázkou, zda takové užívání může být oprávněně považováno za účinný příspěvek k vojenským akcím.“ (ALDRICH, George H.: *Yugoslavia's Television Studios as Military Objectives*. In *International Law FORUM du droit international*, Issue 3, 1999. Str. 149-150)

¹³² International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia*, 2000. Dostupné z: <http://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>. Odst. 47.

¹³³ Tamtéž, odst. 75

¹³⁴ BURRI, Nina: *Bravery or Bravado? The Protection of News Providers in Armed Conflict*, Hotei Publishing, 2015. Str. 293

Útok byl tedy podle tribunálu legální, avšak nikoli z důvodu potlačení státní propagandy, ale proto, že způsobil zničení strategické komunikační sítě, která pro nepřátelskou stranu představovala jednoznačnou vojenskou výhodu.

Soud v otázce, zda lze mediální zázemí vnímat jako vojenský cíl z důvodu propagandy, srovnával situaci v Bělehradě s působením médií v rámci ozbrojeného konfliktu ve Rwandě. Radiové vysílání stanice RTLM¹³⁵ se zde stalo klíčovým nástrojem šíření nenávisti, která instruovala obyvatele k masovému vyvražďování Tutsiů a umírněných Hutuů. „Pokud jsou média využívána k podněcování zločinu, tak jako ve Rwandě, jsou legitimním cílem,“ píše ICTY v závěrečné zprávě¹³⁶.

Roli médií v rámci genocidy ve Rwandě se podrobněji zabýval Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu v případě, který vešel ve známost jako „media case“¹³⁷ - ten však již nesouvisí s principem rozlišení. Podrobněji se mu věnuje kapitola 6 této práce.

Útok na stanici RTS vyústil také v další veřejně známý soudní proces, tentokrát u Evropského soudu pro lidská práva (dále ECHR¹³⁸). Skupina zraněných a pozůstalých po obětech incidentů v něm žaluje 17 členských států NATO¹³⁹. Žádá přitom odškodnění na základě porušení práva na život a svobody projevu¹⁴⁰. Velký senát ECHR ale žalobu zamítl pro nepřipustnost s tím, že akce NATO na území bývalé Jugoslávie nespádají do jurisdikce soudu.

4.2.2 Útoky na kanceláře stanice Al Jazeera v Kábulu a Bagdádu

Hned dvakrát se na začátku tisíciletí staly úřadovny arabské televizní stanice Al Jazeera předmětem útoků ze strany koaličních vojsk¹⁴¹.

¹³⁵ Radio Télévision Libre des Mille Collines

¹³⁶ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia*, 2000. Dostupné z: <http://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>. Odst. 47.

¹³⁷ *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze* (Case No. ICTR-99-52-T)

¹³⁸ European Court of Human Rights

¹³⁹ Belgie, Českou republiku, Dánsko, Francii, Německo, Řecko Maďarsko, Island, Itálii, Lucembursko, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Španělsko, Turecko a Velkou Británii

¹⁴⁰ European Court of Human Rights: *Bankovic and Others v. Belgium and 16 Other States, Grand Chamber Decision as to the admissibility of Application no. 52207/99*, 12. 12. 2001. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int>

¹⁴¹ vojska Spojených států amerických a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v rámci tzv. „Války v Afghánistánu“, respektive „Války v Iráku“.

12. listopadu 2002 bombardovaly koaliční síly kancelář Al Jazeera v Kábulu, přičemž poničily i sousedící kanceláře mediální agentury AP a britské stanice BBC¹⁴². Neuběhlo ani pět měsíců, když byla leteckým útokem stižena také pobočka Al Jazeera v Bagdádu. Zemřel při ní jeden kameraman. Představitelé USA přitom mnohokrát předtím označili vysílání Al Jazeera za „štvavé, teroristické a anti-americké“¹⁴³. Vyjadřovali se o Al Jazeera jako o „nepřátelské, propagandistické stanici“¹⁴⁴ a vyzývali západní stanice, aby nepřenášely její materiály.

Al Jazeera v obou případech tvrdila, že poskytla přesné údaje o umístění svých kanceláří americkým úřadům ve Washingtonu. Pobočka v Kábulu byla prý krátce před útoky ujištěna Severní aliancí, že její kanceláře jsou v bezpečí. Velící centrum americké armády popřelo, že by Pentagon operoval s informacemi o lokaci kanceláří a tvrdilo, že necílí na mediální organizace. Později však američtí představitelé prohlásili, že kanceláře Al Jazeera patřily k aparátu Talibánu a Al-Káidy.

Vzrušení kolem obou případů postupně utichlo až do chvíle, kdy britský bulvární deník *Daily Mirror* zveřejnil příběh whistleblowera, který odkrývá mimo jiné dokument s konverzací tehdejšího amerického prezidenta George Bushe a britského premiéra Tonyho Blaira z Bílého domu v dubnu 2004¹⁴⁵. V přepisu rozhovoru Bush vyjadřuje zájem bombardovat sídlo Al Jazeera, Blair mu oponuje. Podle některých amerických diplomatů muselo jít o vtip ze strany prezidenta Bushe, zdroj deníku *Daily Mirror* je však přesvědčen, že v takovém případě by se tyto úvahy neobjevily v zápisu oficiálního dokumentu.

Ačkoli dané incidenty nebyly posuzovány nestranným tribunálem a čerpáme tak jen z útržků informací a prohlášení, které v souvislosti s útoky zazněly, je poměrně znepokojivé, že agresor argumentuje mimo jiné propojením média a zločinecké organizace. Incidenty tak poukazují na to, že cílené zaměřování mediálních objektů není vnímáno jako jednoznačně nepřípustné.

¹⁴² WELLS, Matt: *Al-Jazeera accuses US of bombing its Kabul office*. In *The Guardian*, 2001. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/media/2001/nov/17/warinafghanistan2001.afghanistan>

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Committee to Protect Journalists: *Bush, Blair should set record straight on leaked Al-Jazeera threat*, 2005. Dostupné z: <https://cpj.org/2005/11/bush-blair-should-set-record-straight-on-leaked-al.php>

Nejasné situace provázejí většinu ozbrojených konfliktů posledních dekad. Je zřejmé, že k cíleným útokům z důvodu „umlčení“ představitelů médií dochází spíše pravidelně než výjimečně, a to zdaleka ne jen ze strany neoficiálních ozbrojených skupin nebo ozbrojených sil států s nízkou úrovní demokracie. Jde tak o další oblast ochrany novinářů, která je v rámci platného humanitárního práva problematická – nikoli proto, že by ji nereflektovalo, ale především z důvodu jeho nedostatečné vymahatelnosti.

5 Další iniciativy k posílení ochrany novinářů

5.1 Inicie posílení ochrany novinářů v rámci OSN

Organizace spojených národů (dále OSN) je nejdůležitější mezinárodní platformou, která nese odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti ve světě¹⁴⁶. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN proto tvoří vedle Haagských a Ženevských úmluv mimořádně důležitý pramen humanitárního práva, pochopitelně i v otázce bezpečnosti a ochrany novinářů.

5.1.1 Rezoluce 1265 a 1296

Na přelomu milénia přijala Rada bezpečnosti v krátkém sledu dvě rezoluce, které se zaměřují širěji na otázku bezpečnosti civilních osob v ozbrojeném konfliktu. Rezoluce 1265¹⁴⁷ z roku 1999 vyzývá členy OSN, aby přísně dodržovali své povinnosti vyplývající z mezinárodního humanitárního práva a zabránili tak početným a zbytečným útokům na civilisty. Vyzdvihuje především povinnost důsledně trestat ty, kteří mezinárodní právo podobným způsobem poruší.

Následující Rezoluce 1296¹⁴⁸ potom vyjadřuje znepokojení nad tím, že civilisté se stále častěji stávají cíleným terčem útoků, nikoli náhodnou obětí. Rezoluce je však formulována obecně a státům neposkytuje žádná doporučení, jak mají efektivitu vymahatelnosti práva zlepšit.

¹⁴⁶ „Aby byla zajištěna rychlá a účinná akce Organizace spojených národů, svěřují její členové Radě bezpečnosti základní odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a jsou zajedno v tom, že Rada bezpečnosti, vykonávajíc své úkoly, jež vyplývají z této odpovědnosti, jedná jejích jménem.“ (United Nations: *Charter of the United Nations* (UN Charter) z roku 1945. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>. Čl. 24)

¹⁴⁷ United Nations: *Resolution 1265 Adopted by the Security Council at its 4046th meeting, on 17 September 1999*. Dostupné z <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF/N9926794.pdf?OpenElement>

¹⁴⁸ United Nations: *Resolution 1296 Adopted by the Security Council at its 4130th meeting, on 19 April 2000*. Dostupné z <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/399/03/PDF/N0039903.pdf?OpenElement>.

.Co se týče situace novinářů, rezoluce uvádí, že mírové mise OSN by měly obsahovat tzv. mediální složku pro šíření informací o mezinárodním humanitárním právu a činnosti OSN.

5.1.2 Rezoluce 1738

Teprve Rezoluce 1738¹⁴⁹ z roku 2006 se adresněji obrací na novináře, pracovníky médií i jejich doprovodný personál. Její smysl lze však spatřovat především v jakémsi revidování a potvrzení platných pravidel ženevského práva a připomenutí povinností, které v souvislosti s ním členským státům náleží. Činí tak však opět velmi obecně a nekonstruktivně, když „naléhá na státy a všechny ostatní strany ozbrojeného konfliktu, aby učinily všechna nezbytná opatření proti zabránění porušování mezinárodního humanitárního práva vůči civilnímu obyvatelstvu, včetně novinářů, pracovníků médií a jejich doprovodnému personálu a vyzývá všechny zúčastněné strany ozbrojeného konfliktu, aby respektovaly profesionální nezávislost těchto osob.“^{150c}

Reakci na aktuální dění lze spatřovat především v ustanovení o ochotě ke schvalování misí, v případech, kdy média podněcují k páchání genocidy, zločinům proti lidskosti a vážným porušením mezinárodního humanitárního práva.

V roce 2011 pak byla mimo jiné na základě rezoluce 1738 zřízena bezletové zóna nad Libyí¹⁵¹ a místní státní orgány byly vyzvány k zastavení projevů násilí a zavražďování vůči novinářům, pracovníkům médií a jejich doprovodnému personálu.

Je zajímavé podívat se na reflexi k přijetí rezoluce v jakémsi jejím poločase, v roce 2010, kdy bylo téma bezpečnosti novinářů předmětem panelové diskuse na 14. zasedání Rady pro lidská práva OSN v Ženevě. Právě tam vedli zástupci členských, novinářských platform i struktur OSN velmi živou debatu o vývoji, kterým humanitární právo v této oblasti v uplynulých dekáдах prošlo.

„Před 20 lety novináři riskovali, že budou zabiti zbloudilou kulkou, ale dnes jsou přímo zaměřováni a riskují vraždu či únos,“ řekl v roce 2010 na jednom z mezinárodních

¹⁴⁹ United Nations: *Resolution 1738 Adopted by the Security Council on 23 December 2006*. Dostupné z <http://www.un.org/press/en/2006/sc8929.doc.htm>

¹⁵⁰ Tamtéž

¹⁵¹ United Nations: *Resolution 1973 Adopted by the Security Council on 17 March 2011*. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973

diskusních panelů George Gordon-Lennox z organizace *Reportéři bez hranic*¹⁵². Upozorňuje na to, že povaha válek se během dvou dekád podstatně změnila. Zatímco dříve proti sobě nejčastěji bojovaly dvě profesionální armády na jasně vytyčené linii, dnešním fenoménem je mnoho neidentifikovatelných bojovníků pohyblivá válečná linie. V těchto podmínkách je novinář často považován za špiona.

Příklady nacházíme třeba v Iráku nebo Afghánistánu, kde zdejší vojáci absolutně neprokazují novinářům respekt jako nezávislým pozorovatelům – jsou pro ně především cizinci, kteří přirozeně napomáhají své domovské vládě. Výsledkem neuspokojivé ochrany je fakt, že mnoho konfliktních situací a dokonce i celé regiony (pásma Gazy, Demokratická republika Kongo nebo jižní Afghánistán) zůstávají nedostatečně pokryty novinářským pozorováním.

Gordon-Lennox poukazuje také na to, že je třeba ostražitosti k fenoménu přidružených novinářů. Některé ozbrojené síly (USA, Izrael) totiž přestávají komunikovat s novináři, kteří přidružení nejsou: „Dnes často servis ze strany armády chybí a válečný reportér v bojové zóně zažívá vůbec první kontakt s příslušníky armády.“¹⁵³

Reportéři bez hranic v rámci panelu vyjádřili vůli nerozšiřovat stávající právní úpravu, ale spíše důrazněji implementovat tu stávající v čele s rezolucí 1738: „Zejména vlašný postoj k vyšetřování a stíhání činů, které porušují ustanovení týkající se novinářů, je palčivým problémem dneška. Vojáci mezinárodní právo ignorují a nikdo jim přitom nestojí v cestě. Reportéři bez hranic proto vyzývají k vynucování této rezoluce a mezinárodního práva vůbec, což v první fázi znamená rozšířit povědomí o obsahu těchto pramenů mezi jejich protagonisty.“¹⁵⁴

Robin Geiss, reprezentant právní divize ICRC, zdůraznil, že platné právo netrpí nedostatečnou či zanedbanou úpravou otázky ochrany novinářů. Jejich pozice je naopak mimořádně silná, neboť Římský statut považuje cílené zaměřování novinářů za válečný zločin¹⁵⁵.

¹⁵² GORDON-LENNOX, George (Reporters Without Borders): *PANEL ON PROTECTION OF JOURNALISTS IN ARMED CONFLICT*, Verbal statement, 2010. Dostupné z: <http://en.rsf.org/panel-on-protection-of-journalists-04-06-2010,37670.html>

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ The 14th session of the Human Rights Council Panel discussion on the protection of journalists in armed conflict, 4. 6. 2010. Dostupné z <http://www.un.org/webcast/unhrc/14th/Panel-Journalistes.pdf>

Lze tedy konstatovat, že panelisté se shodli na tom, že stávající humanitární právo není nutné rozšiřovat kvantitativně, ale je třeba se intenzivně zabývat skutečností, že klíčovými aktéry – ať už jimi jsou jednotlivé státy, příslušníci jejich ozbrojených sil, různé novinářské organizace nebo přímo novináři na válečném poli – není příliš známo. Deficit tedy spatřují především v ochraně novinářů *de facto*, nikoli *de iure*.

5.1.3 Medellinská deklarace o zajištění bezpečnosti novinářů a boji proti beztrestnosti

Medellinská deklarace je iniciativou, která vzešla z mezinárodní konference o svobodě tisku pořádané organizací UNESCO u příležitosti Světového dne svobodného tisku v roce 2007 v Kolumbii.

Její cílem je zlepšení bezpečnosti novinářů obecně, nejen v rámci ozbrojeného konfliktu, zahrnuje nicméně i tyto situace. Obrací se jak na členské státy, tak i na mezinárodní společenství, profesní organizace a samotné UNESCO s návrhem celé řady opatření pro zlepšení ochrany novinářů.

Mimo jiné žádá členské státy o přezkum všech aktů násilí, jejichž oběti jsou novináři, pracovníci médií a jejich doprovodný personál, které byly spáchány na jejich území či v zahraničí, pokud do těchto útoků mohou být zapojeni jejich ozbrojené nebo bezpečnostní síly. Vyzývá také ke školení ozbrojených sil a policii k respektování a podpoře bezpečnosti novinářů v rizikových situacích.

Zároveň bylo zřízeno fórum International Programme for the Development of Communication, jež generální ředitel UNESCO každé dva roky Zpravu o bezpečnosti novinářů a nebezpečí beztrestnosti, ve které se věnuje ochraně novinářů.

Medellinská deklarace tak potvrzuje silící požadavek zlepšení ochrany novinářů *de facto* cíleným šířením povědomí o platném humanitárním právu a jeho důsledným vymáháním, když se k odpovědnosti snaží pohnat především národní státy.

5.1.4 Rezoluce 2222 Rady bezpečnosti o ochraně novinářů v ozbrojeném konfliktu

Zatím poslední iniciativou směrem k posílení ochrany novinářů na úrovni OSN bylo přijetí Rezoluce 2222¹⁵⁶ v květnu 2015. Jde o první rezoluci, která řeší situaci novinářů od roku 2006 – a bohužel se zdá, že právě to je její nejužitečnější charakteristika. Všeříkající je přitom fakt, že přijetí rezoluce se setkala s téměř nulovým zájmem ze strany samotných médií.

Účelem rezoluce je zejména připomenout, že problém ohrožení a cílených útoků na novináře v ozbrojeném konfliktu neutichá, naopak stále sílí, a že výzvy, kterým mezinárodní společenství čelilo při přijetí rezoluce 1738, jsou stále aktuální. Ve valné většině svého textu rezoluce shrnuje a zobecňuje stanoviska, která k dané problematice zaznívají na nejrůznějších fórech už desítky let. Hovoří o důležitosti role novinářů v ozbrojených konfliktech, o rostoucích statistikách násilí vůči novinářům, beztrestnosti pachatelů jako největší výzvě, s níž se společenství při řešení problému dlouhodobě potýká. Velmi málo reflektuje vývoj uplynulých 9 let, který by mohl a měl ovlivnit přístup OSN zhmotněný v dokumentu tohoto typu. Zmínky o zodpovědnosti členských států, o nutnosti lepší koordinace národních a nadnárodních struktur nebo o genderovém aspektu jsou spíše univerzální proklamací, která stěží vyváží absentující konkrétní opatření.

Abych byla spravedlivá, některá zde přeci jen najdeme. Nejvýraznější je asi vyzvání mírových i politických misí OSN zahrnout do svého reportování také informace o aktech násilí vůči novinářům¹⁵⁷ – upřesnění „pokud je to vhodné“ však tomuto slibnému opatření poněkud ubírá na potenciálu.

Podobně Rada bezpečnosti vyzývá i generálního tajemníka OSN, aby jeho zprávy obsahovaly jakousi podkategorii, v níž se věnuje otázce ochrany novinářů a tomu, zda v daném kontextu existují opatření, která jejich situaci pomáhají řešit¹⁵⁸.

Ani náznakem však nová rezoluce nepomáhá rozklíčovat nejdůležitější dilemata, která v posledních letech při diskutování postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu rezonují – at'

¹⁵⁶ United Nations: *Resolution 2222 Adopted by the Security Council at its 7450th meeting, on 27 May 2015*. Dostupné z http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2222%282015%29

¹⁵⁷ Tamtéž, čl. 12

¹⁵⁸ Tamtéž, čl. 19

už je to zohlednění měnícího se postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu nebo samotná definice pojmu novinář.

Nelze se proto divit, že reakce odborné veřejnosti na přijetí rezoluce zůstala poněkud vlažná. Stanovisko pochopitelně zaujala organizace Reportéři bez hranic, která přijetí rezoluce iniciovala. Její generální tajemník Christophe Deloire před delegáty Rady bezpečnosti kvitoval, že prostřednictvím rezoluce uznávají, že „práce svobodných, nezávislých a nestranných médií zakládá jeden ze stavebních kamenů demokratické společnosti, a tím pomáhá také chránit civilisty jako takové¹⁵⁹“.

Na druhou stranu přímo na plenární diskusi připomněl obrovský problém s implementací doposud přijatých rezolucí a vyzval k přijetí opatření, která by pomohla tento trend zlomit: „Je čas na konkrétní činy, například ustanovení reprezentanta generálního tajemníka Spojených národů pro bezpečnost novinářů¹⁶⁰.“ Tuto výzvu Reportéři bez hranic zopakovali v listopadu 2015 při příležitosti Mezinárodního dne k ukončení beztrestnosti za zločiny proti novinářům.

Podobně na rezoluci reagoval i prezident Mezinárodní federace novinářů Jim Boumelha: „Těší nás, že je uznána důležitá role novinářů, zejména ve válečných oblastech, a že potřeba jim poskytnout dostatečnou ochranu se bere vážně na nejvyšší úrovni světového vedení. Bohužel, ačkoli toto je vítaný krok a důležité poselství, stále se potýkáme s nedostatkem konkrétních opatření, která zajistí, že všechny vlády jsou vázány povinností bojovat proti beztrestnosti násilí vůči novinářům uvnitř vlastních hranic.¹⁶¹“

Poněkud bezzubá rezoluce 2222 tedy s největší pravděpodobností nebude očekávaným historickým milníkem, který nastolí v řešení otázky ochrany novinářů nový kurs.

5.2 Press Emblem Campaign

Press Emblem Campaign (dále PEC) je patrně nejvýraznější organizací usilující o zakotvení nových pravidel k zajištění bezpečnosti novinářů v konfliktních zónách. Iniciativa

¹⁵⁹ In All-Day Debate, Security Council Voices Alarm at Growing Threats to Journalists, Unanimously Adopting Resolution 2222 (2015), 27. 5. 2015. Dostupné z <http://www.un.org/press/en/2015/sc11908.doc.htm>.

¹⁶⁰ Tamtéž

¹⁶¹. International Federation of Journalists: *IFJ welcomes UN Resolution for journalist protection in armed conflict*, 2015. Dostupné z: <http://www.ifj.org/nc/news-single-view/backpid/33/article/ifj-welcomes-un-resolution-for-journalist-protection-in-armed-conflict/>

skupiny profesionálních novinářů vznikla v reakci na početné incidenty únosů, pronásledování, zranění či vražd novinářů během války v Iráku. Svou existenci staví na kritice stávající úpravy, která se jeví jako nedostatečná, a aktivně přichází s návrhy na její rozšíření.

Tím stěžejním byl *Návrh mezinárodní úmluvy na ochranu novinářů*¹⁶² z roku 2007. V jeho preambuli poukazuje na to, že ustanovení článku 79 Dodatkového protokolu nedokáže efektivně bránit silícímu trendu zabíjení novinářů v různých regionech světa. Úmluva by se přitom neměla vztahovat pouze na ozbrojené konflikty, ale také konflikty vnitrostátního charakteru, občanské nepokoje, či demonstrace.

Kromě apelů na státy a další subjekty, které mají garantovat novinářům ochranu, obsahuje úmluva i podmínky, za nichž novináři této ochrany mohou požívat. – mimo jiné zákaz zbrojení nebo podněcování k násilí, genocidě, zločinům proti lidskosti a závažných porušení humanitárního práva.

Důraz klade úmluva na vymahatelnost práva - trestní stíhání a následné odsouzení pachatelů zločinů proti novinářům. Nabízí řešení reagující na skutečnost, že řada států efektivního stíhání není z různých důvodů schopna - zřízení nezávislé mezinárodní vyšetřovací komise složené z nezávislých odborníků a zvláštního zpravodaje OSN. Jejím úkolem by mělo být prošetření okolností neřešeného případu a na jeho základě vydání doporučení.

Klíčová je v návrhu otázka odlišení pracovníků médií od komбатantů spočívající v přijetí ochranného symbolu pro novináře. Ten je už mnoho let předmětem rozsáhlých debat. Na jednu stranu by symbol mohl pomoci v situacích, kdy novinář je zaměněn za komбатanta nebo novinářský objekt za vojenský, na druhou stranu by s rostoucí tendencí cílených útoků na novináře mohl být v současné době spíše kontraproduktivní.

Press Emblem Campaign argument oponentů odmítá s tím, že novináři už nyní obvykle používají nápis PRESS a záměrně se tak odlišují. Tento symbol však nepodléhá mezinárodnímu uznání a neposiluje tak nijak významně jejich ochranu. Zároveň však PEC připouští, že užívání symbolu bude fakultativní dle okolností a úsudku každého novináře.

¹⁶² *Draft proposal for an International Convention to strengthen the protection of journalists in armed conflicts and other situations including civil unrest and targeted killings*, 2007. Dostupné z: <http://www.presseblem.ch/4983.html>

Návrh úmluvy myslí i na situaci, kdy v určité zemi nebude fungovat žádná nezávislá asociace, která by byla schopná ochranný znak novinářům na požádání vydat – v takovém případě by ji měla zastoupit Mezinárodní federace novinářů

Nástrojem k provádění úmluvy by dle návrhu měl být Mezinárodní mediální výbor složený z deseti nezávislých odborníků. Ten pak může vyzvat smluvní stát, k provedení nezbytných opatření nebo poskytnutí přiměřené odškodnění. Pokud stát nevyhoví, může výbor zřídit vyšetřovací komisi s účastí zvláštního zpravodaje OSN, která má mandát k vydávání doporučení.

Faktem nicméně je, že tento asi nejprogresivnější impuls k přijetí nové právní úpravy nikdy nebyl vyslyšen. Ke vstoupení úmluvy v platnost byla požadována ratifikace alespoň pěti členskými státy OSN, k čemuž nikdy nedošlo. Zvláštní úmluvu se tedy Press Emblem Campaign prosadit nepodařilo, bezesporu se však návrh stal podkladem pro další dokumenty, které byly v následujících letech přijaty¹⁶³.

5.3 Ochrana novinářů zajišťovaná Mezinárodním výborem Červeného kříže

Mezinárodní výbor Červeného kříže (dále ICRC), který v humanitárním právu vystupuje jako neutrální instituce *sui generis*¹⁶⁴, hraje v otázce ochrany novinářů důležitou roli z několika důvodů.

Jednak je pomyslným správcem platných pravidel mezinárodního obyčejového práva, z nichž vyvozujeme ochranu novinářů v ozbrojených konfliktech, které nemají mezinárodní povahu¹⁶⁵.

Především se pak ICRC snaží být praktickým pomocníkem, který obecně pracuje na rozšíření povědomí o principech a jednotlivých pravidlech humanitárního práva. Oproti jiným institucím, především těm, které zastupují samotné novináře, vychází z postoje, že současná právní úprava je dostatečně komplexní:

¹⁶³ Zejména Rezoluci 2222 Rady bezpečnosti OSN

¹⁶⁴ Mezinárodní výbor Červeného kříže (ICRC) působí na základě mandátu svěřeného mezinárodním společenstvím jako neutrální zprostředkovatel v humanitárních otázkách v období mezinárodních konfliktů, občanských válek a vnitřních nepokojů. Poskytuje ochranu a pomoc vojenským, ale i civilním obětem - válečným zajatcům, zadržovaným civilistům, raněným na bojištích a civilnímu obyvatelstvu na okupovaném nebo nepřátelském území. (www.cervenykriz.eu)

¹⁶⁵ O tom více v kapitole 3.3.1. této práce

„Stávající právo poskytuje dostatek ochrany. Vytváří solidní základnu k tomu, aby profesionálové v oblasti médií byli šetřeni újmy, pokud pracují na válečném poli. Největším deficitem není nedostatek pravidel, ale jejich nedostatky v jejich implementaci, a také v systematickém vyšetřování, stíhání a trestání jejich porušení,“ říká právní expert ICRC Robin Geiss¹⁶⁶.

Cílem ICRC je tedy především pracovat na tom, aby pravidla o ochraně novinářů a civilistů obecně byla známá a respektovaná. „Kromě tréninků, které pořádáme o humanitárním právu, se účastníme celé řady událostí jako expertní konzultant¹⁶⁷,“ vysvětluje Geiss. „Spolupracujeme samozřejmě s dalšími organizacemi, které pracují v terénu.“

Obecnější snahy o zlepšení implementace stávajících pravidel se však spíše míjejí účinkem. V listopadu 2007 ICRC vyzval účastníky své mezinárodní konference (národní společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce a státy, které jsou smluvními stranami Ženevských úmluv) k dobrovolnému přistoupení k závazkům, které zajistí, že novináři v rámci ozbrojených konfliktů požívají ochrany garantované všem civilistům. Součástí závazků měla být systematická práce na propagaci těchto pravidel mezi všemi, kterých se týkají. K závazkům však přistoupil jen zlomek oslovených stran.

Důležitým příspěvkem ICRC proto zůstává především poskytování praktických tréninků pro novináře a další účastníky ozbrojených konfliktů¹⁶⁸, poskytování obecných kurzů první pomoci v ozbrojeném konfliktu a zřízení speciální linky pomoci, která funguje od roku 1985. Ta je určena přímo novinářům, kteří potřebují v terénu řešit krizovou situaci. Linky mohou využít také jejich zaměstnavatelé nebo příbuzní, kteří chtějí nahlásit zmizení, zranění či zajetí novináře a žádat pomoc. Konkrétně pak pomáhá ICRC například s potvrzením

¹⁶⁶International Committee of the Red Cross. *How does international humanitarian law protect journalists in armed-conflict situations?*, 2010. Dostupné z:

<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/protection-journalists-interview-270710.htm>

¹⁶⁷ Tamtéž; ICRC se mimo jiné pravidelně účastní panelových diskusí o ochraně novinářů v rámci Rady OSN pro lidská práva a spolupracuje se zvláštním zpravodajem OSN pro podporu a ochranu práva na svobodu projevu – pozn. autorky

¹⁶⁸ „V České republice uskutečňuje místní společnost Červeného kříže (Český červený kříž - ČČK) vzdělávací program Základy mezinárodního humanitárního práva.“ „Školení v rozsahu 25 hodin je určeno pedagogickým pracovníkům (především učitelům základních a středních škol) a ostatním zájemcům z řad veřejnosti, ozbrojených sborů, žurnalistů, HZS, ČČK a dalším.“ Dostupné z <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp.aspx>

nahlášeného zmizení, získáním přístupu k zajatým osobám, zjišťováním informací o tom, kde se novináři zdržují a zajišťováním evakuací zraněných novinářů¹⁶⁹.

¹⁶⁹ How does international humanitarian law protect journalists in armed-conflict situations?. International Committee of the Red Cross [online]. 2010 [cit. 2012-12-09]. Dostupné z: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/protection-journalists-interview-270710.htm>

6 Novináři před mezinárodní trestní spravedlností

Role a okolnosti působení novinářů v mezinárodním trestním právu možná nesouvisí s jejich bezpečností v rámci ozbrojeného konfliktu tak přímo, jako oblasti, o nichž pojednávám v předchozích kapitolách své práce. Přesto jsem se rozhodla o této otázce pojednat a pomoci tak přiblížit kontext postavení novinářů v mezinárodním právu jako takovém.

V této kapitole přibližuji dvě oblasti, které s postavením novinářů v humanitárním právu podle mého názoru nejlépe souvisí. Mimo jiné proto, že dvě stěžejní případové studie, které zde představuji, se opírají o rozsudky Mezinárodních trestních tribunálů založených v reakci na ozbrojené konflikty ve Rwandě, respektive bývalé Jugoslávii, a jejichž jurisdikce představuje jeden z důležitých pramenů mezinárodního humanitárního práva.

První rozsudek, který se věnuje trestní odpovědnosti jednotlivce za mezinárodní trestné činy spáchané prostřednictvím médií v rámci genocidy ve Rwandě, je zároveň důležitým příspěvkem v debatě o principu rozlišení vojenských a civilních objektů v ozbrojeném konfliktu¹⁷⁰.

Druhý rozsudek se zabývá především otázkou „novinářské výsady“ při svědectví o válečných zločinech v bývalé Jugoslávii. Rozsáhle ale zkoumá i přínos a roli novináře v novodobém ozbrojeném konfliktu a je tak zajímavým pramenem úvah, zda má smysl chránit novináře jako specifickou kategorii osob.

6.1 Trestní odpovědnost novinářů za podněcování k mezinárodním trestným činům

Případ zvaný „Media case“, který na začátku 21. století rozhodoval Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (dále ICTR¹⁷¹), byl v novodobých dějinách zcela výjimečný – jak sám soud poukázal, první svého druhu od chvíle, kdy byl v Norimberku odsouzen vydavatel antisemitského časopisu Julius Streicher¹⁷². Poprvé od druhé světové války byli jednotlivci

¹⁷⁰ O tomto aspektu pojednávám v kapitole 4.2.1 této práce

¹⁷¹ International Criminal Tribunal for Rwanda

¹⁷² „Julius Streicher byl vlastní a vydavatel německého antisemitského magazínu *Der Sturmer*. Jednotlivá vydání magazínu byla plná zavrženíhodných komiksů, příběhů domnělých rituálních vražd, instukcí k protizidovským kampaním a seznamů židovských lékařů, zubařů nebo obchodníků, kterých se Árijci měli vyvarovat,“ píše

odsouzení za mezinárodní zločiny (vedle dalších i „podněcování ke genocidě“), kterých se dopouštěli jako novináři či vlastníci vlivných médií.

Samo podněcování jako trestný čin zakotvilo v mezinárodním právu právě po druhé světové válce: „V roce 1945 bylo (podněcování¹⁷³) uznáno jako způsob spolupráce a mezinárodní nástroje od té doby soustavně artikulují podněcování jako formu spolupráce, která může vést k uvalení trestní odpovědnosti¹⁷⁴“, píše Avitus Agbar v publikaci *Instigation to Crimes against Humanity*. Odsouzení Streichera bylo pro mezinárodní právo důležitým precedentem, který propojuje štvavé projevy nenávisti publikované v médiích a kriminální činnost. „Přímé a veřejné podněcování ke genocidě¹⁷⁵“ se pak stalo trestným činem podle *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* z roku 1948. Požadavek veřejnosti přitom naznačuje, že právě masmédia budou nejčastěji vnímána jako nástroj pro páchaní takové formy zločinu.

6.1.1 Případ Prokurátor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (media case)

V letech 2003 a 2007 byli za „podněcování ke genocidě“ a další zločiny¹⁷⁶ v rámci ozbrojeného konfliktu ve Rwandě souzeni tři muži - Ferdinand Nahimana, zakladatel a ideolog rozhlasové stanice *Radio Télévision Libre des Mille Collines* (RTL), Jean-Bosco Barayagwiza, člen správní rady RTL a Hassan Ngeze, šéfredaktor novin *Kangura*. Soud přitom zvažoval, zda činy, kterých se dopustili, spadají spíše pod „nabádání ke genocidě“ podle článku 6 Statutu¹⁷⁷ nebo „přímé a veřejné podněcování ke genocidě“ podle článku 2¹⁷⁸

Avitus Agbar (AGBOR, Avitus A.: *Instigation to Crimes against Humanity: The Flawed Jurisprudence of the Trial and Appeal Chambers of the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013, str. 48)

¹⁷³ Poznámka autorky

¹⁷⁴ AGBOR, Avitus A.: *Instigation to Crimes against Humanity: The Flawed Jurisprudence of the Trial and Appeal Chambers of the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013, str. 47

¹⁷⁵ *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Čl. III písm. c)

¹⁷⁶ Genocidu, spiknutí, vyhubení a pronásledování (Dostupné z <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=9053&Cr=rwanda&Cr1=#.VsrK-PnhDIU>)

¹⁷⁷ „Osoba, která plánovala, nabádala, přikázala, spáchala nebo jinak napomohla k plánování, přípravě nebo vykonání zločinů, na něž odkazují články 2 až 4 tohoto Statutu, jsou individuálně zodpovědné za trestný čin.“ (*Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States between January 1, 1994 and December 31, 1994*, čl.6 (1))

¹⁷⁸ Tamtéž, čl. 2 (3) písm. c)

Statutu. Senát v odvolacím řízení konstatoval, že zatímco zodpovědnost vyvozená na základě článku 6 je podmíněna důkazy, že dané činy skutečně přispěly ke zločinům vyjmenovaných v článcích 2 až 4, čin spáchaný podle článku 2 je sám o sobě stíhatelný, aniž by ke genocidě samé vůbec muselo dojít¹⁷⁹.

Tribunál také řešil nutnost odlišit „přímé a veřejné podněcování ke genocidě“ od „nenávislného sdělení“¹⁸⁰, které samo o sobě neodpovídá skutkové podstatě trestného činu. Došel přitom k závěru, že přímé podněcování ke genocidě nemusí být přímo součástí sdělení, pokud lze z kulturního kontextu a nuancí jazyka dovodit, že použité formulace byly jasně srozumitelné zamýšlenému publiku¹⁸¹.

Důležitým kritériem pro rozhodování tribunálu bylo také postavení obviněných a jejich vliv na informace, které se prostřednictvím rádia a novin v zemi šířily¹⁸².

Působení všech tří mužů v rámci rádiové stanice, respektive novin, bylo shledáno jako naplnění skutkové podstaty hned několika mezinárodních trestných činů a byli odsouzeni k 30 (Nahimana a Ngeze), resp. 32 (Barayagwiza) letům vězení. ICTR tak v rámci procesu zodpověděl mnohé důležité otázky pro posuzování individuální odpovědnosti jednotlivce za genocidu, zločiny proti lidskosti a porušení pravidel mezinárodního humanitárního práva spáchané prostřednictvím médií.

6.2 Svědectví novinářů při vyšetřování válečných zločinů

Jako účastníci ozbrojeného konfliktu jsou novináři mnohdy svědky hrůzných činů, získávají důkazy o způsobech i strůjcích jejich vykonání a jsou v kontaktu s důležitými zdroji. Proto jejich práce může hrát důležitou úlohu při objasňování válečných zločinů a dopadení a odsouzení těch, kteří je spáchali. Na druhou stranu mají novináři zájem na tom, aby zachovávali důvěrnost svých zdrojů, a to i z důvodů své vlastní bezpečnosti. Vystává proto

¹⁷⁹ International Criminal Tribunal for Rwanda: *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze* (Case No. ICTR-99-52-T), 3. 12. 2003. Odst. 678-679

¹⁸⁰ v angličtině „hate speech“

¹⁸¹ International Criminal Tribunal for Rwanda: *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze* (Case No. ICTR-99-52-T), 3. 12. 2003. Odst. 695-696

¹⁸² Na tomto základě byl Barayagwiza, původně tribunálem stejně jako ostatní dva muži obviněný mimo jiné z „přímého a veřejného podněcování ke genocidě“, ve vztahu k této skutkové podstatě v odvolacím řízení osvobozen.

otázka, zda a nakolik by profesní mlčenlivost měla vést k vyloučení nebo omezení povinnosti novinářů svědčit v trestním řízení.

Konflikt dvou základních práv, totiž práva na spravedlnost a svobody projevu, je jevem natolik svázaným s činností investigativního novináře, že téměř každá národní legislativa byla nucena se s touto otázkou vypořádat.

V USA rozhodoval Nejvyšší soud v případě *Branzburg versus Hayes*¹⁸³; Týkal se novináře Paula M. Branzburga z listu Courier-Journal. Ten byl povolán jako svědek, aby svědčil o skutečnostech, které popsal v reportáži o mladých uživatelích marihuany. Protože užívání marihuany není ve státě Kentucky legální, požadovala po Branzburgovi porota, aby jako svědek odhalil identitu všech, o kterých ve své reportáži psal. Branzburg oponoval, že právo utajit zdroj své informace lze dovodit ze svobody slova zakotvené v 1. dodatku Ústavy. Podle verdiktu soudce White reportéři mají, tak jako všichni ostatní, povinnost dostavit se před porotu a odpovídat na její otázky a nemohou mít žádná privilegia. Rozporuplnost takového rozhodnutí však dokládá fakt, že bylo přijato nejtěsnější možnou většinou¹⁸⁴. Ostře protestující soudce Stewart ve svém separátním votu uvedl, že bez možnosti chránit své zdroje se novinář stanou pouhou prodlouženou rukou vlády. Množství následujících případů, které stanovisko z *Branzburg versus Hayes* znovu zdvihli, jeho kontroverzi jen potvrzuje.

Na druhou stranu křehké hranice mezi oběma zájmy se naopak přiklonil Evropský soud pro lidská práva v případě *Goodwin versus Spojené království*¹⁸⁵ Stěžovatel, britský novinář Goodwin, nerespektoval soudní příkaz anglických soudů označit zdroj své informace o společnosti Tetra. Ta zjistila, že jí byl odcizen projekt obsahující uvedené informace a domnívala se, že pachatelem je Goodwinův informátor. Anglické soudy přikázaly Goodwinovi odhalit totožnost toho, kdo mu informace poskytl – Goodwin odmítl, načež byl odsouzen k peněžité pokutě za pohrdání soudem. Předmětem interpretace byl čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který garantuje svobodu projevu, zároveň však připouští jeho omezení z taxativně stanovených důvodů¹⁸⁶. Evropský soud v daném případě

¹⁸³Supreme Court of United States: *Branzburg v. Hayes*, 408 US 665, 1972. Dostupné z: [https://scholar.google.com/scholar_case?case=11598860258825518787&q=Branzburg+v.+Hayes,+408+U.S.+665+\(1972\)&hl=en&as_sdt=2,5&as_vis=1](https://scholar.google.com/scholar_case?case=11598860258825518787&q=Branzburg+v.+Hayes,+408+U.S.+665+(1972)&hl=en&as_sdt=2,5&as_vis=1)

¹⁸⁴ 5 ku 4

¹⁸⁵ European Court of Human Rights: *Goodwin v United Kingdom*, 22 EHRR 123, 27. 3. 1996

¹⁸⁶ „v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných

neposoudil jiné zájmy jako dostatečně naléhavé, aby svobodu projevu mohly omezit. Konstatoval mimo jiné, že novináři hrají „nezbytnou roli veřejného hlídacího psa“, a že „povinnost svědčit může omezit schopnost tisku poskytovat přesné a důvěryhodné informace¹⁸⁷“.

6.2.1 Případ *Prokurátor vs. Talič* (Randal case)

Velmi cenným pramenem nejen pro úvahy o postavení novinářů jako svědků válečných zločinů je část rozsudku v proslulém případě ICTY *Prokurátor vs. Talič* všeobecně známá jako *Randal case*¹⁸⁸.

Případ se primárně zabývá povinností novináře podávat před soudem svědectví o skutečnostech, které poznal v rámci své práce v průběhu ozbrojeného konfliktu. Zároveň však v rámci mezinárodního soudnictví zodpovídá daleko obecnější otázku – mají mít novináři v rámci ozbrojeném konfliktu zvláštní postavení? Verdikt představuje celou řadu argumentů, které velmi úzce souvisí s institutem právní ochrany novinářů v rámci humanitárního práva. Právě na příkladu konkrétní situace, v níž vedle sebe stojí zájem veřejnosti na získávání informací a zájem na objasnění případu zločinů proti lidskosti, lze prakticky zvažovat vnímání novinářů jako specifické skupiny, kterou právo v určitých oblastech zvýhodňuje. Zejména pak naznačuje mnoho o formě, jakou takové zvýhodnění může být realizováno.

ICTY v rozsudku mimo jiné výslovně uznal důležitost novinářské profese pro své vlastní ustavení, když konstatoval, že „novináři přinášející zprávy o oblastech konfliktu hrají zásadní roli v upoutání pozornosti mezinárodního společenství k hrůzám a reáliím ozbrojeného konfliktu¹⁸⁹“.

Termínem, který se jako červená nit prolíná celým rozsudkem, a to jak ve vztahu ke zmiňované povinnosti svědčit, tak i obecněji k otázce postavení novinářů, je „novinářská

informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“ (*Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* z roku 1950. Čl. 10)

¹⁸⁷European Court of Human Rights: *Goodwin v United Kingdom*, 22 EHRR 123, 27. 3. 1996. Odst. 40

¹⁸⁸International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talič* (Case No. IT-99-36), *Subpoena for War Correspondent Jonathan Randal*, 1. 9. 2004. Odst. 1195 a n.

¹⁸⁹International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talič* (Case No. IT-99-36), *Decision on Motion to Set Aside Confidential Subpoena to Give Evidence*, 7. 6. 2002. Odst. 25

výsada¹⁹⁰«. Slovy tribunálu jde o „kvalifikované privilegium pro novináře nebýt nucen svědčit o sbírání informací před mezinárodním trestním soudem v případě, že nejsou splněny určité podmínky.¹⁹¹«

Případ byl unikátní ve dvou ohledech – poprvé šlo o situaci, kdy novinář působící jako válečný korespondent odmítl svědčit. Poprvé šlo také o soudní proces, v němž novinář obecně odmítl svědčit o informacích získaných od třetí osoby navzdory tomu, že tato třetí osoba nebyla chráněna jako důvěrný zdroj, ale bylo naopak všeobecně známo, o koho se jedná.¹⁹²

Iniciátorem případu byl tehdejší dopisovatel deníku Washington Post Jonathan Randal¹⁹³. V roce 2002 byl vyzván k podání svědeckví ohledně rozhovoru, který vedl s jedním z obviněných, Radoslavem Brdjaninem. Soud měl za to, že novinářovo svědeckví pomůže objasnit motivy pro válečné zločiny, jichž se měl Brdjanin dopustit. Randal ale vypovídat odmítl. V rozsáhlém odůvodnění, které poskytl soudu, akcentuje především možnost ohrožení zcela zásadního přínosu, kterým práce novinářů přispívá k objasnění okolností ozbrojených konfliktů, a to nejen pro účely vyšetřování. Riziko spatřuje v možném nebezpečí pro samotné žurnalisty¹⁹⁴, ale varuje také před nedůvěrou, kterou by obecná povinnost svědčit mohla vyvolat u potenciálních zdrojů, tedy osob, s nimiž novináři v terénu promlouvají¹⁹⁵.

Hlavním požadavkem Randala není bezvýjimečné zrušení povinnosti svědčit pro novináře, ale definování podmínek, za nichž může být ona „novinářská výsada“ prolomena¹⁹⁶.

¹⁹⁰ Tamtéž, zmíněno v odst. 10, odst. 12 a dalších

¹⁹¹ Tamtéž, odst. 12

¹⁹² Na rozdíl od výše zmíněného případu *Goodwin v. UK*

¹⁹³ Uznávaný válečný korespondent dříve publikoval také pro Time Magazine a deník The New York. Pokrýval celou řadu ozbrojených konfliktů – kromě bývalé Jugoslávie také ve Vietnamu, Eritreji, Íránu a Libanonu.

¹⁹⁴ „novináři jako profesní skupina by byli vystaveni riziku velké újmy a nebezpečí“ (*Written Submissions on Behalf of Jonathan Randal to Set Aside Confidential Subpoena to Give Evidence*, 8 May 2002. Odst. 12, 26, 41. T 5370-5375)

¹⁹⁵ „novináři by měli méně příležitostí zajistit rozhovory s funkcionáři nadanými vyšší autoritou, především v rámci probíhajících konfliktů“ ... „množství informací, které jsou reportéři oblastí konfliktu schopni vyprodukovat, včetně speciálně informací o možných zločinech proti lidskosti, by postupně vysychalo“; tamtéž

¹⁹⁶ Randal navrhuje takzvaný „pětistupňový test“: „Soud by měl vydat předvolání pouze pokud rozhodne, že vynucené svědeckví novináře by zprostředkovala dostupné důkazy, které: (1) jsou „mimořádně důležité“ k rozhodnutí o obžalovaného vině či nevině; (2) nemohu být získány „jinými prostředky nebo od jiných svědků; (3) nebudou vyžadovat, aby novinář porušil jakoukoli povinnost mlčenlivosti; (4) nevystaví novináře, jeho rodinu, nebo jeho zdroje důvodně hrozícímu osobnímu nebezpečí; (5) nebudou sloužit jako precedens, který „bezodvůdně ohrozí efektivitu či bezpečnost dalších novinářů reportujících z této oblasti konfliktu v budoucnu.“ (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: Prosecutor v. Radoslav Brdjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002. Odst. 15)

Randal poukazuje také na to, že také státní úředníci, úředníci ICRC a další specifické skupiny osob (funkcionáři Tribunálu, vedoucí důstojník UNPROFOR), jsou z povinnosti u Tribunálu svědčit vyňaty¹⁹⁷. V průběhu procesu institut „svědeckých privilegií“ připomíná i sama odvolací komora Tribunálu – například informace vyměněné mezi advokátem a jeho klientem nebo informace ICRC o svých zaměstnancích v případě Simic¹⁹⁸.

Randalova žádost byla Tribunálem nejdříve zamítnuta, kauza však pokračovala odvolacím řízením¹⁹⁹, které vzbudilo z pochopitelných důvodů mimořádný mediální zájem. Roli v rozhodování soudu pravděpodobně sehrála jak iniciativa Randalových kolegů, kdy 34 vedoucích různých mediálních titulů napsalo na Randalovu podporu otevřený dopis²⁰⁰, tak stanovisko Amici Curiae:

„Nucení novinářů ke svědectví proti svým zdrojům, ať už tajným či jiným, bude znamenat, že nové potenciální zdroje budou méně vystupovat, méně svobodně hovořit a budou se více obávat, že novinář k nim přistupuje jako možný zástupce jejich budoucího vyšetřovatele.“²⁰¹

Tribunál tak při svém rozhodování posuzoval střet dvou zájmů – zájem na objasnění konkrétního případu a veřejný zájem na práci novinářů v ozbrojených konfliktech, který vyplývá bezprostředně z článku 19 Všeobecné deklarace lidských práv²⁰². Tribunál v návaznosti na něj zdůraznil, že svoboda projevu obnáší i „právo veřejnosti získávat informace“²⁰³. Uznal přitom (podobně jako dříve Evropský soud pro lidská práva v případě

¹⁹⁷ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Motion to Set Aside Confidential Subpoena to Give Evidence*, 7. 6. 2002. Odst. 9

¹⁹⁸ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002. Odst. 32

¹⁹⁹ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002

²⁰⁰ THÜRER, Daniel: *International Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Martinus Nijhoff Publishers, 2011. Str. 364

²⁰¹ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002. Odst. 18

²⁰² Článek 19 stanoví, že „Každý má právo na svobodu názoru a projevu; toto právo obnáší právo zastávat názory bez vměšování se a vyhledávat, získávat a sdělovat informace a nápady jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice.“ (*Všeobecná deklarace lidských práv a základních svobod* z roku 1948)

²⁰³ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002. Odst. 37

Goodwin v. UK) že „nucené získávání důkazů od novinářů může, za jistých okolností, omezit jejich schopnost shromažďovat a reportovat zprávy²⁰⁴“.

Zdaleka přitom nejde jen o obecnou roli novinářů informovat veřejnost o průběhu konfliktu a umožnit jí sledovat válečné dění v reálném čase – tribunál poukázal na to, že klíčovou roli hraje práce novinářů i při vyšetřování a objasňování válečných zločinů a zločinů proti lidskosti:

„V tomto ohledu by mělo být vzpomenuáno, že snímky dokumentující obrovské utrpení zajatců v táboře Omarska, které hrály tak důležitou roli ve vzbuzení zájmu mezinárodního společenství o vážnost lidskoprávní situace během konfliktu v Bosně a Hercegovině, byly publikovány válečnými zpravodaji.²⁰⁵“

Tribunál dokonce konstatoval, že míra ochrany, která by měla být poskytnuta válečným korespondentům ohledně svědectví, je přímo úměrná újmě, která může být způsobena schopnosti shromažďovat informace.

V Randalově konkrétním případě pak uznal, že míra možného přispění jeho svědectví k objasnění případu dostatečně nevyvažuje veřejný zájem na tom, aby se novináři v budoucnu nemuseli obávat o bezpečnost svou či svých zdrojů. Na základě této argumentace pak Randalově žádosti vyhověl.

Rozsudek v případě Randal tak ukázal směr mnoha dalším odvětvím, v nichž se diskutuje o posuzování novinářů jako specifické skupiny s určitými privilegii, včetně mezinárodního humanitárního práva.

Okolnosti ozbrojeného konfliktu vystavují svobodu projevu ještě většímu tlaku, než je obvyklé v prostředí investigativní žurnalistiky – získané informace mohou vést k odhalení zvěrstev o rozsahu mezinárodních zločinů a odsouzení jejich pachatelů. I přesto však mezinárodní právo odkrajuje novinářům z výsady nevyprávět velmi opatrně a ve srovnání s některými jednotlivými státy umírněně. Hodnoty na druhé straně jsou totiž neméně podstatné – média coby hlavní pozorovatel a posel válečných událostí by tak byla okradena o část svých informačních zdrojů a tím i objektivitu. Druhým aspektem, který při posuzování

²⁰⁴ Tamtéž, odst. 35

²⁰⁵ Tamtéž, Odst. 36

otázky novinářských výsad vstupuje výrazně do hry, je pak bezpochyby otázka bezpečnosti novinářů.

V rámci balancování zájmů, které jsou pro mezinárodní společenství důležité, ať už v kategorii lidských práv, tak mezinárodní bezpečnosti, je vždy třeba vycházet z okolností konkrétního případu. Z případu Randal je zřejmé, že i bez ustanovení zvláštních kategorií nebo explicitního výčtu privilegií v určitém dokumentu lze zájmy a postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu efektivně chránit.

Závěr

Je až pozoruhodné, s jakou intenzitou se otázka právní ochrany novinářů v ozbrojeném konfliktu řeší, aniž by se jejich postavení dle platných pramenů výrazně změnilo.

Mezinárodní společenství tím vysílá jasný signál, že tato oblast je nás v současné době důležitá a zaslouhuje si zvláštní pozornost. Paradoxně je možná tato skutečnost nejcennější hodnotou, kterou novinářům může humanitární právo nabídnout. Chybí potom už jen malý krůček k tomu, aby toto úsilí vynaložené k nekonečně se opakujícím diskusím zda a jakým způsobem má být ochrana novinářů v ozbrojených konfliktech posílena, bylo vtěleno v nástroj, který postavení novinářů skutečně a hmatatelně podpoří.

Pokud se vrátím ke slově zkušeného válečného fotoreportéra Roberta Kinga z úvodu této práce, novináři humanitární právo potřebují cítit především jako „štít v zádech“, institut, který pomáhá určit, jakou roli na válečném poli hrají. Nikdo neočekává, že přijetím určitých pravidel – ať už by měla jakoukoli formu – úloha novinářů v ozbrojeném konfliktu přestane být nebezpečná nebo že zásadním způsobem zmírní oběti, které práce žurnalisty přináší.

Mnoho různorodých právních pramenů již nyní tento základní požadavek plní, problém tkví především v jejich roztříštěnosti a problematické dostupnosti pro různé aktéry ozbrojeného konfliktu, především pro novináře samé.

Přikláním se k názoru, že není nutné vykročit z mantinelů, které pro ochranu novinářů vytyčuje ženevské právo. Neztotožňuji se s kritikou, že ochrana novinářů „jako civilistů“ je nedostatečná. Její podstata tkví jednoduše v tom, že novináři nesmí být terčem útoku, pokud se přímo neúčastní na bojích. Pokud by tento předpoklad byl naplňován, žádné další požadavky pro zesílenou ochranu by pravděpodobně vznášeny nebyly. Problémem je tedy především aplikace, vymahatelnost a v některých případech (zejména cílení na novinářské objekty s odůvodněním, že se jedná o objekty vojenské) i interpretace platného práva, nikoli jeho nedostatečný rozsah.

Většina iniciativ, které po posílení ochrany novinářů volají, koneckonců ani vystoupení z rámce platného práva nevyžadují. Řešení spatřují především v rozšíření povědomí o humanitárním právu prostřednictvím různých kampaní, tréninků a cílené práce s ozbrojenými silami na jedné a s novinářskými organizacemi a jednotlivými novináři na

druhé straně, a to zejména na úrovni národních států. Druhým dvojitě podtrženým požadavkem je potom důraz na vymahatelnost práva a důsledné stíhání jeho porušení, který opět padá především na bedra jednotlivých států.

Nejvýraznějším konkrétním návrhem, který vyžaduje změnu samotné právní úpravy, je pravděpodobně úmluva předložená organizací Press Emblem Campaign. Její přijetí by znamenalo zvláštní ochranu novinářů založenou na existenci ochranného znaku, který by je měl přiblížit k postavení zdravotnického personálu. Osobně jsem však přesvědčena, že ochranný znak by novinářům auru „nedotknutelnosti“ srovnatelnou s tou, která provází zdravotníky, zdaleka nepřinesl. Naopak se domnívám, že by je vystavil ještě většímu nebezpečí. Dnešní nekoordinovaný a živelný způsob vedení řady ozbrojených konfliktů dokonce nahrává tomu, že zřetelné označování chráněných skupin osob začíná být rizikové nejen pro novináře, ale právě i pro zdravotníky²⁰⁶ nebo humanitární pracovníky²⁰⁷.

Souhlasím s názorem, že většina tolik žádaných konkrétních opatření nepatří do ustanovení humanitárního práva, ale musí být především vtělena do národních legislativ a mimoprávních instrumentů.

Velmi dobře plní svou úlohu ve vyvažování specifik, které se váží k mimořádnému postavení novinářů oproti jiným civilistům v ozbrojeném konfliktu, také mezinárodní jurisdikce, jak dokazuje případ Randal.

Přesto jsem přesvědčena, že mezinárodní právo by mělo reagovat na významný posun postavení novinářů v ozbrojených konfliktech, k němuž v posledních dekádách došlo.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které spíše bezzubě shrnují výzvy, jakým mezinárodní společenství čelí, a jejichž dosavadní význam je poněkud pochybný, by mohly mnohem více plnit roli nástroje, který humanitární právo zpřehledňuje, interpretuje a sjednocuje. Přinejmenším by měly zacelit zjevné interpretační nedostatky, kterými v zásadě správně nastavené ženevské právo trpí – například nejasné zařazení „přidružených novinářů“

²⁰⁶ V květnu 2015 zastavila kvůli opakovaným útokům provoz nemocnice provozovaná Lékaři bez hranic v Aleppu v Sýrii: <http://www.lekari-bez-hranic.cz/cz/clanek/syrie-hlavni-nemocnice-v-aleppu-zastavuje-cinnost-po-serii-utoku>. V říjnu 2015 došlo k útoku ozbrojených sil USA na nemocnici provozovanou taktéž Lékaři bez hranic v Kundúzu v Afgánistánu: <http://www.lekari-bez-hranic.cz/cz/clanek/lekari-bez-hranic-zverejnuji-interni-zpravu-o-utoku-na-nemocnici-v-kunduzu>.

²⁰⁷ The Aid Worker Security Database hovoří 329 humanitárních pracovnících, kteří se v roce stali obětí útoků: <https://aidworkersecurity.org/incidents/report/summary>. Patřili mezi ně i pracovníci české humanitární organizace Člověk v tísni: <https://www.clovekvtsni.cz/cs/clanky/zastavte-ostrelovani-civilistu-v-syrii>.

v systému humanitárního práva nebo okolnosti a kritéria, na jejichž základě jsou „novinářské objekty“ posuzovány jako civilní, nikoli vojenské.

Obecně je rozlišení novinářů a stran válečného konfliktu velmi citlivé téma, které může být (a mnohokrát bylo) snadno zneužito pro cílený útok proti svobodě projevu. V kontextu vývoje ozbrojených konfliktů v posledních letech je velmi žádoucí tuto otázku v mezinárodně platném a všeobecně dostupném dokumentu upravit a zamezit tak problematickým situacím, ke kterým dochází i ze strany zemí „globálního severu“, tím spíše mohou být v budoucnu rizikové obdobné situace v režii rozvojových zemí s odlišným hodnotovým systémem.

Druhá oblast, v níž mohou rezoluce hrát důležitou roli, je podpora opatření pro lepší vymahatelnost humanitárního práva. Jednak je třeba zajistit, aby bylo známo a aplikováno i v zemích s dysfunkčním režimem a nízkou úrovní demokracie, jednak by orgány OSN měly fungovat jako záchytný mechanismus ve chvíli, kdy jakýkoli ze členských států regule či principy humanitárního práva nerespektuje. Ten podle mého názoru nemůže fungovat pouze na bázi dokumentování, jak předpokládá rezoluce 2222. Daleko lépe by mohlo fungovat opatření podobné tomu, které v *Návrh mezinárodní úmluvy na ochranu novinářů* prosazuje Press Emblem Campaign, počítající s aktivní rolí zvláštního zpravodaje OSN.

Ochrana novinářů v rámci humanitárního práva je v podstatě oblastí, která se v mimořádných podmínkách ozbrojeného konfliktu snaží zachovat svobodu projevu a právo na informace jako základní práva a hodnoty, které považujeme za důležité.

Z několika kauz posledních doby, byť možná přímo nesouvisí s postavením novinářů ve válce²⁰⁸, mám dojem, že lidé tyto hodnoty vnímají velmi silně bez ohledu na znalost platného práva. Fascinující pro mě je také sledovat, jakou roli sehrála média (především sociální sítě) v revolucích arabského jara a dalších občanských protestech po celém světě. Tam všude se lidé chápou role zprostředkovatele aktuálního dění navzdory tomu, že je humanitární právo nechrání a jejich národní právo naopak podobné aktivity perzekuuje. To vše mě naplňuje nadějí, že novináři dnes – navzdory možným nedostatkům a mezerám v humanitárním právu - mají v zádech ten nejsilnější štít, který potřebují.

²⁰⁸ mimo jiné útoku na redakci Charlie Hebdo v Paříži nebo stíhání zakladatele serveru WikiLeaks Juliana Assange

Seznam užívaných zkratk

CPJ	Výbor na ochranu novinářů
ECHR	Evropský soud pro lidská práva
ICRC	Mezinárodní výbor Červeného kříže
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro Jugoslávii
ICTR	Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
PEC	Kampaň tiskového emblému
RB	Rada bezpečnosti
RSF	Reportéři bez hranic
RTS	Srbská rozhlasová a televizní stanice
RTML	Svobodné rádio a televize tisíce kopců
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

Seznam použité literatury

Mezinárodní smlouvy:

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977

Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní z let 1899 a 1907

Řád války pozemní z roku 1907

Římský statut mezinárodního trestního soudu z roku 1998

Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954

Úmluva Organizace spojených národů o bezpečnosti personálu OSN a přidruženého personálu z roku 1994

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948

Všeobecná deklarace lidských práv a základních svobod z roku 1948

Ženevská úmluva I. o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli z roku 1864

Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci z roku 1929

Ženevská úmluva I. o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli z roku 1949

Ženevská úmluva II. o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři z roku 1949

Ženevská úmluva III. o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949

Ženevská úmluva IV. o ochraně civilních osob za války z roku 1949

Judikatura a právní předpisy:

European Court of Human Rights: *Bankovic and Others v. Belgium and 16 Other States*, Grand Chamber Decision as to the admissibility of Application no. 52207/99, 12. 12. 2001. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int>

European Court of Human Rights: *Goodwin v United Kingdom*, 22 EHRR 123, 27. 3. 1996

International Criminal Tribunal for Rwanda: *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze* (Case No. ICTR-99-52-T), 3. 12. 2003

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brdjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decision on Motion to Set Aside Confidential Subpoena to Give Evidence*, 7. 6. 2002

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brdjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Decison on Interlocutory Appeal*, 11. 12. 2002

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Prosecutor v. Radoslav Brdjanin and Momir Talic* (Case No. IT-99-36), *Subpoena for War Correspondent Jonathan Randal*, 1. 9. 2004

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: *Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia*, 2000. Dostupné z: <http://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>

Instruction for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieberův kodex), 1863

Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States between January 1, 1994 and December 31, 1994, 1994

Supreme Court of United States: *Branzburg v. Hayes*, 408 US 665, 1972. Dostupné z: [https://scholar.google.com/scholar_case?case=11598860258825518787&q=Branzburg+v.+Hayes,+408+U.S.+665+\(1972\)&hl=en&as_sdt=2,5&as_vis=1](https://scholar.google.com/scholar_case?case=11598860258825518787&q=Branzburg+v.+Hayes,+408+U.S.+665+(1972)&hl=en&as_sdt=2,5&as_vis=1)

Dokumenty mezinárodních organizací:

Draft United Nations Convention on the Protection of Journalists Engaged in Dangerous Missions in Areas of Armed Conflict, dokument OSN A/10147, Příloha 1, 1975

International Committee of the Red Cross: *Commentary on the Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War*. International Humanitarian Law - Treaties & Documents. Geneva, 12 August 1949. Dostupné z: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590018?OpenDocument>

International Committee of the Red Cross: *Customary International Humanitarian Law*, Volume II, Cambridge University Press, 2005. Dostupné z: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>

International Committee of the Red Cross: *Customary IHL database*, výklad pravidla 34 (Respect for and protection of journalists). Dostupné z: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule34

International Committee of the Red Cross: *International Review of the Red Cross*, díl 87, č. 857, 2005. Dostupné z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/Customary_IHL.pdf

Recommendation No. R (96) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on the Protection of Journalists in Situations of Conflict and Tension, 1996

The Laws of War on Land (Oxford manual) z roku 1880

UNESCO: *Medellin Declaration Securing the Safety of Journalists and Combating Impunity*, 2007

United Nations: *Charter of the United Nations (UN Charter)* z roku 1945. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

United Nations: *Resolution 1265 Adopted by the Security Council at its 4046th meeting, on 17 September 1999*. Dostupné z <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF/N9926794.pdf?OpenElement>

United Nations: *Resolution 1296 Adopted by the Security Council at its 4130th meeting, on 19 April 2000*. Dostupné z <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/399/03/PDF/N0039903.pdf?OpenElement>

United Nations: *Resolution 1738 Adopted by the Security Council on 23 December 2006*. Dostupné z <http://www.un.org/press/en/2006/sc8929.doc.htm>

United Nations: *Resolution 1973 Adopted by the Security Council on 17 March 2011*. Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))

United Nations: *Resolution 2222 Adopted by the Security Council at its 7450th meeting, on 27 May 2015*. Dostupné z http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2222%282015%29

Dokumenty nevládních organizací:

Draft proposal for an International Convention to strengthen the protection of journalists in armed conflicts and other situations including civil unrest and targeted killings, 2007. Dostupné z: <http://www.presseblem.ch/4983.html>

Statut Press Emblem Campaign, 2004. Dostupné z: <http://www.presseblem.ch/documents.shtml>

Reporters Without Borders: *Handbook for Journalists*, 2007. Dostupné z <http://en.rsf.org/handbook-for-journalists-17-04-2007,21744.html>

International News Safety Institute: *International News Safety Institute Safety Code*, 2008. Dostupné z: <http://www.newssafety.com/safety/index.htm>

International News Safety Institute: *Journalists and media staff casualties*, 2006. Dostupné z: www.newssafety.com/casualties/2006.htm

International News Safety Institute: *Killing the Messenger*, 2006-2015. Dostupné z: <http://www.newssafety.org/safety/research-projects/killing-the-messenger/>.

Monografie a články:

AGBOR, Avitus A.: *Instigation to Crimes against Humanity: The Flawed Jurisprudence of the Trial and Appeal Chambers of the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013

ALDRICH, George H.: *Yugoslavia's Television Studios as Military Objectives* In *International Law FORUM du droit international*, Issue 3, 1999. Str. 149-150.

Amnesty International: *Collateral Damage” or Unlawful Killings? Violations of the Laws of War by NATO during Operation Allied Force*, 2000. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/018/2000/en/e7037dbb-df56-11dd-89a6-e712e728ac9e/eur700182000en.pdf>

BURRI, Nina: *Bravery or Bravado? The Protection of News Providers in Armed Conflict*, Hotei Publishing, 2015

BALGUY-GALLOIS, Alexandre: *The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict*. In *International Review of the Red Cross*. March 2004, Vol. 86, No. 853, str. 37-67, 2004. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/fr/files/24342/11751566921IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf/IRRC_ProtectionofJournalists_Gallois.pdf

BLISS, Jeffrey C.: *The Press Goes to War*, 2003, Dostupné z: <http://www.hoover.org/research/press-goes-war>

Committee to Protect Journalists: *Bush, Blair should set record straight on leaked Al-Jazeera threat*, 2005. Dostupné z: <https://cpj.org/2005/11/bush-blair-should-set-record-straight-on-leaked-al.php>

DÜSTERHÖFT, Isabel: *The Protection of Journalists in Armed Conflicts: How Can They Be Better Safeguarded?*, In *Utrecht Journal of International and European Law*, 2013. Dostupné z: [file:///C:/Users/Gabriela/Downloads/37-37-1-PB%20\(12\).pdf](file:///C:/Users/Gabriela/Downloads/37-37-1-PB%20(12).pdf)

FARTHOFER, Hilde: *Journalists in armed conflicts – Protection measures in the International Humanitarian Law*, projev prezentovaný na SGIR 7th Pan-European International Relations Conference, Stockholm, 2010.

FLECK, Dieter; BOTHE, Michael: *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford University Press, 2008

GASSER, Hans-Peter: *The protection of journalists engaged in dangerous professional missions*. In *International Review of the Red Cross* č. 232, 1983. Dostupné z: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-1983-p3.htm>

GORDON-LENNOX, George (Reporters Without Borders): *PANEL ON PROTECTION OF JOURNALISTS IN ARMED CONFLICT*, Verbal statement, 2010. Dostupné z: <http://en.rsf.org/panel-on-protection-of-journalists-04-06-2010,37670.html>

HAIGH, Michel M. and others: *A Comparison of Embedded and Nonembedded Print Coverage of the U.S. Invasion and Occupation of Iraq*. The Harvard International Journal of Press/Politics, 2006

International Committee of the Red Cross. *How does international humanitarian law protect journalists in armed-conflict situations?*, 2010. Dostupné z: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/protection-journalists-interview-270710.htm>

International Federation of Journalists: IFJ welcomes UN Resolution for journalist protection in armed conflict, 2015. Dostupné z: <http://www.ifj.org/nc/news-single-view/backpid/33/article/ifj-welcomes-un-resolution-for-journalist-protection-in-armed-conflict/>

KENT, Thomas: *Who's a Journalist? Closing in on a Definition*, 10. 3. 2013. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/thomas-kent/whos-a-journalist-closing_b_4033856.html

MARI, Jean-Paul: *Two Murders and a Lie*, Reporters Without Borders, 2004. Dostupné z: http://en.rsf.org/IMG/pdf/iraq_report.pdf.

NILS, Melzer. ICRC. Interpretative guidance on the notion of Direct participation in hostilities under international humanitarian law, Ženeva, 2009. Dostupné z: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>

ONDŘEJ Jan; ŠTURMA Pavel; BÍLKOVÁ Veronika; JÍLEK Dalibor a kolektiv: *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. str. 190 Praha: C.H.Beck, 2010

PAUL, Christopher; KIM, James J.: *Reporters on the Battlefield*, RAND Corporation, 2004

PILLOUD, Claude; SANDOZ Yves; ZIMMERMANN, Bruno (INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=NQicL8Eu1MUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Reporters Without Borders calls on the US to guarantee that the media can work freely and in safety, 19. 3. 2003. Dostupné z http://archives.rsf.org/article.php3?id_article=5166

SAUL, Ben: *The international protection of journalists in armed conflict and other violent situations*. In *Australian Journal of Human Rights*, 2008, s 99-139. Dostupné z: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2008/5.pdf>

THÜRER, Daniel: *International Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Martinus Nijhoff Publishers, 2011

TUMBER, Howard; WEBSTER, Frank: *Journalists Under Fire: Information War and Journalistic Practices*. SAGE Publications Ltd, 2006

TUOSTO, Kylie: *The "Grunt Truth" of Embedded Journalism: The New Media/Military Relationship*. In *Stanford Journal of International Relations*, 2008

VERRI, Pietro: *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, International Committee of the Red Cross, 1992

WELLS, Matt: *Al-Jazeera accuses US of bombing its Kabul office*. In *The Guardian*, 2001. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/media/2001/nov/17/warinafghanistan2001.afghanistan>

Ostatní zdroje:

Coalition Forces Land Component Command (CFLCC): *Ground Rules Agreement*. Dostupné z: http://ar.rsf.org/article.php3?id_article=5334

Ministry of Defence: *Green Book (MOD WORKING ARRANGEMENTS WITH THE MEDIA FOR USE THROUGHOUT THE FULL SPECTRUM OF CONFLICT JOINT SERVICE PUBLICATION 580 VERSION 8)*, 2013. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70682/greenbook_v8_20130131.pdf

The 14th session of the Human Rights Council Panel discussion on the protection of journalists in armed conflict, 4. 6. 2010. Dostupné z <http://www.un.org/webcast/unhrc/14th/Panel-Journalistes.pdf>

In All-Day Debate, Security Council Voices Alarm at Growing Threats to Journalists, Unanimously Adopting Resolution 2222 (2015), 27. 5. 2015. Dostupné z <http://www.un.org/press/en/2015/sc11908.doc.htm>.

Resumé

Ve své práci se zabývám postavením novinářů v situaci ozbrojeného konfliktu. Jde o kategorii osob, jejíž ochrana je v rámci humanitárního práva už mnoho let předmětem diskusí. Zprostředkování informací z dění válečného konfliktu je fenomén, který stále sílí a díky technickým prostředkům se týká stále více i laiků, nikoli jen profesionálů.

Otázka, zda je žádoucí novináře coby zvláštní skupinu osob v situaci válečného konfliktu chránit či nikoli, provázela už přijetí Dodatkových protokolů, zatím posledního pramene ženevského práva. Od té doby se stala předmětem mnoha iniciativ, jejichž cílem je zdůraznit význam a roli novinářů na válečném poli a zajistit jim větší bezpečnost. Na druhou stranu je zřejmé, že novináři a priori nejsou objektem, který by humanitární právo mělo chránit – tedy oběťmi ozbrojeného konfliktu, ať už na straně komatantů, tak civilistů.

Práce se proto snaží v první řadě zmapovat stávající právní úpravu (ztělesněnou zejména ženevským právem) i historický či faktický kontext, z něhož vychází. Ve své druhé části poté představuje a hodnotí různé iniciativy, které na současný právní stav reagují – snaží se postavení novinářů v ozbrojeném konfliktu posílit, nebo naopak považují stávající právní nástroje za dostatečné.

Čtenář by měl mít možnost sám uvážit, jakou roli hrají novináři na válečném poli, zda je proto potřeba jim specifickou ochranu poskytovat a zda pro to vhodným nástrojem právě mezinárodní humanitární právo.

Summary

This thesis deals with the position of journalists in the situation of armed conflict, It is a category of persons, whose protection within the international humanitarian law has been discussed for many years. Mediation of information from the area of armed conflict is a growing phenomenon and because of the technical equipment, it relates more and more to laymen, not just professionals.

The question whether journalist should enjoy special protection in the situation of armed conflict was raised already in the process of adopting the Additional Protocols, the so far latest source of the „Geneva law“. Since then, it has been subject to many initiatives, whose aim is to emphasize the role and value of journalists on the battlefield and ensure them more safety. On the other hand, it is obvious that journalists are not an a priori object, which should be protected by the humanitarian law – victims of the armed conflict, either among combatants or civilists.

The thesis therefore tries to map the current legislation (embodied mostly in the Geneva Conventions and the Additional Protocols) and its historical and factual context. In the second part, it introduces and evaluates different initiatives that address the legislation – both those which try to change it and strenghten the protection of journalist in armed conflict and those which consider the current situation sufficient.

The reader should be able make his own view on which role do journalists play in the armed conflict, whether it is necessary to raise their protection and whether this should be done by the instruments of international humanitarian law.

Název diplomové práce / Thesis title

Úloha a bezpečnost novinářů v ozbrojeném konfliktu

The Role and the Safety of Journalists in the Armed Conflict

Klíčová slova / Key words

Novinář, válečný korespondent, ozbrojený konflikt, mezinárodní humanitární právo, chráněné osoby

Journalist, War Correspondent, Armed Conflict, International Humanitarian Law, Protected Persons